

Трета глава

Лексиката во новинарскиот потстил

Еден од основните постулати е проучувањето на лексиката во дневните весници која, според статистиките, најмногу се изменила во последните дваесет години. Можеби зголемената мобилност и односите меѓу различните сектори во јазикот придонеле за измена на лексиката во сите јазици. Според Бертинели „*niente, infatti più del lessico manifesta con maggior forza il pensiero e il giudizio dei parlanti.*”¹²⁷ Но, веднаш да истакнеме дека не постои посебен вид лексика како посебна категорија, туку само обид лексичкиот фонд на еден јазик да се дефинира преку користениот лексички материјал во дневните весници. Лексиката на новинарскиот потстил, вели Минова „*е нееднородна и променлива. Таа секогаш е современа и ѝо ѝравило (барем би ѝребало да биде), лесна за разбирање.*”¹²⁸ Таа додава: „*За да се одбегне моноѝонијата и да се ѝривлечат ѝ корисниѝте на средѝвојто, се уѝоѝребуваат екѝресивни јазични средѝва.*”¹²⁹

Се смета дека лексиката е резултат на особени услови на продукција и како таква би можела да се проучува следејќи две различни насоки:

- Квантитативна анализа на корпусот од лексикални единици, дефиниран според насоките и според целите на истражувањето.
- Насока на анализа на дискурсот-јазикот која подразбира премин од лексикалните единици кон проучување на потребите и ориентираност кон систематска обработка на контекстот.

¹²⁷ Liverani Bertinelli, F. *L'italiano contemporaneo visto attraverso la stampa*, Guerra Edizioni, Perugia, 1994, стр.43 (*нишѝто ѝовеке од лексикаѝта не ѝи ѝрикажува со ѝолку ѝолема сила мислаѝта и сѝавоѝ на ѝоворѝилоѝ*)

¹²⁸ Минова-Гуркова Л. *Стилистика на современиот македонски јазик*, Магор, Скопје, 2003, стр. 288

¹²⁹ *Ibidem.*, стр.289

И во двете насоки, најголемите тешкотии се јавуваат кога последователно се обидуваме да воспоставиме значенски корелации помеѓу јазичното и нејазичното однесување, помеѓу дискурсот и културата на еден даден историски момент.

Според првата ориентација, од аспект на честотата на контекстот на еден збор или пак збир на зборови, се искажува неговата основна сместеност во систем на сигнификати и односот со збирот на вредности. На таквото тврдење се надоврзува истражувањето на клучните зборови што се однесуваат на одредени содржини или на начините за гледање на вистинското.

Другата насока ни го истакнува незадоволителниот карактер на зборот како единица и спротивставувајќи се на броењето на лексичката честота, претпочита проучување на дефинираното значење на синтаксичко-семантичка основа.

Во меѓувреме, анализата на дискурсот, аплицирана особено на политичките текстови и на дневните хроники (каде што според различни размислувања дискурсивните правила се чинат најстабилни), покажува дека проучените искази се спротивставуваат, не толку поради лексичката разноликост, туку поради нивната можност за комбинирање во различни искази, каков е нивниот однос кон зборовите и што всушност се подразбира во самиот збор. Со ова повторно се покажува дека не е можно користење единствено на лексиколошкиот пристап во проучувањето, туку се јавува потребата за компетенција на говорителот и односот што тој го остварува со јазикот и со светот (теорија на изрази *enunciazione*)¹³⁰.

Јасно е дека податоците, корпусот, ќе бидат изведени од лексиката (квантитативна анализа), но тие мора да бидат интерпретирани, повторно искористени за една нова проблематика, со научна теорија, создадена за да ги објасни карактерите и мотивите што ги детерминираат лексичките избори.

Квантитативната лингвистика во последните години покажа појасно дефинирање на сопствените методи. Да се адаптираат нејзините методи врз анализа на лексиката на весниците претставува објективна тешкотија која можеби би се надминала само откако ќе се каталогизира испитаниот материјал и откако со точност ќе се определат целите на истражувањето. Квантитативната анализа би требало на конкретна основа да го издефинира придонесот на

¹³⁰ La teoria dell' enunciazione stabilisce un contatto tra le scelte linguistiche e la tecnica espositiva

различните поткодови во градењето на лексиката на политичката и дневната хроника. Таа би имала за цел да определи:

- Дали одреден сектор покажува посебни лексички особености?
- Дали постои заедничка основа на секторите што го сочинуваат весникот?
- Кој е односот помеѓу лексиката на горенаведените сектори и избраниот квалитет на стандардниот италијански јазик?

Би навеле неколку видови анализи на политичката хроника во печатот. Пример на специфично ориентирана квантитативна анализа е анализата на италијанскиот лингвист Америо¹³¹ кој, проучувајќи ги написите во поголемите италијански дневни весници, ги проучувал, пред сè, клучните зборови и нивната различна дистрибуција. Тој ја интерпретира нивната дистрибуција како аспект на анализа на содржината, која, според него, може да претставува различна политичка ориентација на весникот. Останувајќи сè уште во полето на проучување на психосоцијалните аспекти на идеолошкото однесување врз основа на неговите начини на комуникација, Америо го класифицирал проучениот лексички материјал според категориите на анализи кои биле толку ригорозно определени, па, така, имаме ситуации каде што одреден број именки се сместени понекогаш во две или, пак, во три категории.

Дардано¹³² ги цитира различните размислувања на француската научничка Малдидиер која анализата на јазикот ја врши со трансформациони методи. За разлика од Америо, кој го проучува вокабуларот засегнувајќи различни политички проблеми, единствено од определена хронолошка гледна точка, Малдидиер го проучува политичкиот вокабулар од синхронски, но и од дијахронски аспект. Заклучоците што таа ги издвојува посочуваат дека политичките групи не се разликуваат само поради самите себеси, туку поради предлозите што тие ги нудат или во кои самите тие се имплицирани.

Бертинели¹³³, пак, предлага анализата на лексиката во дневниот печат да се однесува, пред сè, на афективно-модалните валентности

¹³¹ Amerio, P., *Analisi quantitativa del linguaggio giornalistico politico dal punto di vista psicosociolinguistico*, "Rediconti", 17, 18, 1968, стр. 351

¹³² citirano vo: Dardano, M. *Il linguaggio dei giornali italiani*, Laterza, Bari, 1973, стр. 146

¹³³ Liverani Bertinelli, F., *L'italiano contemporaneo visto attraverso la stampa*, Guerra Edizioni, Perugia, 1994, стр. 43

на користењето на зборовите и наведува пет насоки кон кои, се чини, се движи италијанскиот јазик:

1. Концентрација, или елиминација на непотребни елементи како начин за штедење на зборови и цели реченици;
2. Претерување и енфаза која има за цел да делува преку користење на метафори и хиперболи, притоа зголемувајќи ја семантичката интерпретација на реченицата;
3. Дифузија на зборови кои се во мода, јазични навик и еуфемизми;
4. Погрдни зборови - користејќи конструкции со погрдни зборови се тежнее да ѝ се спротистави на здодевноста на официјалниот јазик, а притоа привлекувајќи го вниманието на другите;
5. Создавањето на специјалните, микро или секторски јазици од страна на мал број на луѓе и прелевањето на овие јазици во секојдневниот јазик.

Во современиот италијански јазик, во последниве години, сведоци сме на појава на феноменот на тенденција на елиминирање на непотребни елементи кои бараат особен напор при нивното користење. Говорителите, всушност, повеќе се наклонуваат на концентрацијата отколку кон традиционалните форми на јазикот. Денес сме сведоци на испраќање на сè пократки и побрзи пораки, често преземени од некој друг за што помалку да се размислува за нивното создавање.

Методот на Дардано¹³⁴ кој, водејќи сметка за претходните методи, следи сосема поинаков начин на проучување. Тој предлага прелиминарна систематизација на одредени лексички материјали, во 4 подгрупи - поткодери. Решение кое, иако тргнува од објективните услови на текстовите за проучување, тесно е поврзано со целите на истражувањето. Дардано, сепак, верува дека овој метод би можел да биде добра појдовна точка и за различно ориентиран анализ.

Исто така, тој додава дека на процесот на адаптација што го имаат многу зборови преминувајќи од оригиналниот сектор (специјален јазик, технички јазик,.....) во различни сектори од дневниот весник, му одговара семантичка промена. Дали оваа промена се должи на системот на исчекување на читателот? Дали промените следат одредени развојни патишта? Тоа би биле основните прашања

¹³⁴ Dardano, M. *Il linguaggio dei giornali italiani*, Laterza, Bari 1973, стр.189

на коишто ќе се обидеме да одговориме, но, покрај овие основни проблеми, би било потребно да се осветлат и други кои би имале за цел да ја определат типичноста на новинарското пишување. Да се направи инвентар на лексичките стереотипи што се однесуваат на одредени ситуации и што одговараат на системот на исчекување кај публиката;

- Да се проучат квалитетите на користените метафори во различни сектори на весникот;
- Да се расветлат карактеристиките на оние лексички избори што потекнуваат од различни причини (пасивност или лежерност на оној што пишува и обратно) и да се детерминираат различните типови на конотација.

Различните теми застапени во средствата за јавно информирање ја условуваат употребата на лексички елементи и од другите функционални стилови (научен, административен, разговорен и сл.). Секој сектор поседува одреден степен на лексичка особеност што не е производ само од различноста на честотата на единиците и од нивната распределеност туку и поради потребата да се одбегне и монотонијата и, нормално, да се привлечат сè поголем број корисници на печатените медиуми. Така, се воочува употребата на експресивни јазични средства или на широко застапена интернационална лексика и особено силното влијание на англискиот јазик врз одредени сфери на општествениот живот на луѓето.

1. Политичката терминологија во италијанскиите дневни весници

Кога се говори за политички јазик, се мисли на две различни целини. Од една страна го имаме јазикот што се употребува во политиката, а од друга страна се јавува ефективниот јазик, оној што политичарите го користат во текот на нивната активност. Во првиот случај, се тргнува од работната хипотеза, од концептуалното поле кое би требало да го верификува и формалното постоење на еден таков јазик. Во вториот случај, имаме постоење на јазик што се однесува на една категорија корисници и на нивните услови за употреба. Тој јазик содржи различни полиња и различни лексички системи.

Едно е сигурно: и двата системи се подеднакво легитимни, а изборот зависи само од целта на истражувањето. Општо земено,

сепак, мораме да споменеме дека не постои однапред дефиниран политички вокабулар според неговото значење. Јасно е дека сите зборови во еден јазик може да станат политички термини, но потребно е да се употребуваат во политички контекст. Сепак, цел на нашето истражување не е политичкиот јазик во целина туку јазикот што се среќава во политичките хроники во средствата за масовна комуникација. Значи, секундарен, а не примарен дискурс.

Секој сектор, во нашиот случај политичкиот, е мешавина на подгрупи, а различната употреба на регистрите е, или би требало да биде, различноста на стилот во дневните весници. Сепак, заедничките традиции, големите историски, политички и општествени моменти во светот, детерминираат еден широк лексички дијапазон и одредени развојни линии кои се сретнуваат во сите јазици. Па така, и покрај постоењето на различна идеолошка и културна формација (комунистичка, марксистичка, католичка, православна, демократска, фашистичка, итн.) постои парламентарен јазик, јавни разговори и интервјуа.

Сите овие моменти наведуваат не толку на различни лексички употреби колку на различни начини на користење на истите целини или изрази.

Во секој јазик, процесот на унификација на одреден лексички фонд, во овој случај политички фонд, се одвива уште на примарна основа, во парламентарните разговори и во синдикалните активности.

Политичката пропаганда, заедно со акцијата на медиумите, успева да ги коагуира лексичките елементи околу еден центар, да му додаде нови значења на означеното, а во исто време, да воспостави лингвистички модели на голем престиж. Тешко е да се дефинира комплексната игра на интеракции која ја следи судбината на еден збор во политичкиот јазик.

Веќе забележавме дека политичарот го прифаќа и го адаптира зборот во свои цели. Овој процес се одвива во јазикот на весниците и ги зајакнува иницијативите на политичарите. И затоа е особено тешко одреден број зборови да ги дефинираме како политички, на пример, значењето што зборот *демократија* го има во одреден јазик зависи многу и од различноста на политичкиот режим. За политичкиот стил пишувал и Ласвел¹³⁵, истакнувајќи дека јазикот се менува во согласност со основните карактеристики на политичката ситуација.

¹³⁵ H. D. Laswell, N. Leithes, "Language of Politics", Studies in Quantitative Semantics, New York 1949, стр.50

Според Де Сола¹³⁶ постојат четири фактори кои придонесуваат за промените во политичкиот јазик :

1. Војната која од своја страна придонесува со мала концентрација на клучни симболи;
2. Тоталитаризмот кој на силен начин инсистира на една ограничена категорија зборови;
3. Стилот;
4. Времето.

Процесот на унификација на политичкиот јазик е процес на пренос на информации и текстови од различни политички средини кон органот за масовна дифузија, во нашиот случај, весникот. Во весниците, типовите на дискурсот се повеќе или помалку формулирани според критериумите на функционалност и читливост, кои се дел од хомогените карактери.

Но, дали можеме да говориме за целина на политичкиот јазик во дневните весници?

А. Д. Ласвел¹³⁷ се осврнува на проблемот на политичкиот јазик во печатот, можеби повеќе од социолошка гледна точка отколку од лингвистичка. Тргувајќи од видоизменета перспектива на анализата на содржината, тој зема предвид само еден одреден број клучни симболи во чија употреба може да се пресликаат доктрините на теоретичарите или формулите на политичарите и таканаречените *миранда*. Тоа се, всушност, симболите на чувствата и на интерпретацијата на политичкиот мит, манифестирани од народната интерпретација.

Според него, политичкиот мит е *збир на сојсџвени верувања* во едно определено општество кои во еден определен историски момент може да бидат внесени како основни претпоставки, вистински и лажни, а сепак прифатени како апсолутно точни од општеството. Тие се збир со толкава сила и моќ на убедување што самиот политички мит станува база на политичко делување и на делување на власта.

Политичкиот мит, според него, се состои од три вида материјали:

¹³⁶ I. De Sola Pool, *The Prestige Papers*, A Survey of their EditoriaLS Stanford University Press 1952

¹³⁷ Lasswell, H. D., *Launage of Politi CSSudies in Quantitative SemantiCS* New York, 1949 стр.56

Доктрини	Формули	Миранда
Филозофски постулати на општеството	Служат за детален опис на општествената структура, но и даваат насоки на оние што треба да одлучуваат	Народна интерпретација на доктрините и формулите со цел да поттикнат восхит или ентузијазам, за зајакнување на вербата и на поврзаноста или верноста со власта.

Според Ласвел: „Во секоја модерна држава различни се категориите на поединци кои се специјализираат за изработка, поодговорка и апликација на политичкиот мисл.“¹³⁸ Тој додава дека теоретичарите ја елаборираат доктрината, а правниците формите. Формулите ги создаваат оние што се одговорни за јавниот живот, а, пак, уметниците се грижат за надворешниот изглед и за декорот. Луѓето од акција знаат да ги аплицираат доктрините и формулите на проблемите во моментот, додека обичниот човек ретко кога се интересира за доктрините и формулите: тој се грижи само за миранда. Сепак, што е тоа што ги поврзува сите три материјали? Едно е сигурно јасно: сите тие прибегнуваат кон користење на клучни симболи: *rights, freedom, democracy, equality*.

Неговата теза би можела да биде корисна при истражувањето на политичкиот јазик поради две основни причини :

1. затоа што ни обезбедува средени материјали и
2. затоа што се чини дека може лесно да се адаптира кон синхронското проучување на лексиката на политичката хроника на весниците.

Сепак, не би можеле да се потпреме само на една таква теорија каде што секоја мисла може да се изрази со најразлични изрази, како на пример изразот: *essere per la democrazia* не мора секогаш и во целост да одговара на изразот *essere contro il fascismo*. Токму поради тие причини, класификацијата според тематика или политичка определеност ја ставаме на второ место.

На прво место го ставивме фондот на перманентни зборови кои во повеќето случаи имаат традиционално потекло и најчесто се работи за архаични форми. Интересни за проучување се и различните артикулации во зависност од карактеристиките на ситуацијата: парламентарен јазик, јазик на партиите, на синдикатот, *различноста*

¹³⁸ Ibidem., стр 139.

на културата и идеолошката формација, како и функциите и целите. Тоа се основните фактори кои го разликуваат политичкиот јазик кој се стреми кон склеротичност, од јазикот кој се стреми да ги прифати лексичките елементи изведени од различни амбиенти.

Во секој политички регистар постои перманентен зборовен фонд во кој најголем дел од зборовите имаат далечно минато. Најчесто, зборовите се поврзани со некој одреден политички момент: консолидација на парламентарниот систем, (на пример, француската револуција)¹³⁹, или, пак, зацврстување на идеологиите и политичките доктрини во текот на XIX век. Во италијанскиот јазик најчести зборови во секторот на политичката активност би биле следниве:

<i>anarchi</i>	<i>delegato</i>	<i>opinione (pubblica)</i>
<i>assemblea</i>	<i>delegazione</i>	<i>opposizione</i>
<i>autorità</i>	<i>deliberare</i>	<i>ordine del giorno</i>
<i>autonomia</i>	<i>democrazia</i>	<i>organizzazione</i>
<i>borghesia</i>	<i>deputato</i>	<i>parlamento</i>
<i>capitalismo</i>	<i>destra</i>	<i>partito</i>
<i>causa</i>	<i>diritto</i>	<i>politico (sost. aggettivo)</i>
<i>cittadino</i>	<i>estrema (destra, sinistra)</i>	<i>popolo</i>
<i>classe</i>	<i>estremismo</i>	<i>programma</i>
<i>collettivo (sost. agg.)</i>	<i>fiducia</i>	<i>proletario</i>
<i>comitato</i>	<i> fusione</i>	<i>propaganda</i>
<i>commissione</i>	<i>governo</i>	<i>proprietà</i>
<i>comunità</i>	<i>governativo</i>	<i>reazione</i>
<i>comune</i>	<i>imperialismo</i>	<i>regime</i>
<i>comunismo</i>	<i>internazionale</i>	<i>repubblica</i>
<i>congresso</i>	<i>interno (sost.)</i>	<i>riforma</i>
<i>conservatore</i>	<i>leader</i>	<i>rivoluzione</i>
<i>consiglio</i>	<i>legalità</i>	<i>sindacato</i>
<i>costituzione</i>	<i>liberale</i>	<i>situazione sociale</i>
<i>colore (politico)</i>	<i>lotta</i>	<i>socialdemocratico</i>
<i>crisi</i>	<i>lotta di classe</i>	<i>socialismo</i>
	<i>maggioranza</i>	<i>società</i>
	<i>mandato</i>	<i>sovranità</i>
		<i>suffragio</i>
		<i>unione</i>
		<i>volontà</i>
		<i>voto</i>

¹³⁹ Migliorini, B., *Storia della lingua italiana*, Firenze, 1960, стр. 711-2, 737

Јасно е дека сите овие зборови може истовремено да припаѓаат и на секојдневната, но и на политичката лексика (*sottocodice politico*), а изборот ќе зависи од системот на односи и од контекстот во кој се наоѓа секоја една единка.

Движењата на овој перманентен фонд може да бидат индикатор во дијахронијата на основните политички промени или, пак, на синхрониски план, може да покажат ориентација кон екстремните идеологии.

Но, според некои истражувачи, никогаш не е докажан реципрочниот однос: тоа значи дека големите политички промени неопходно не се отсликуваат во структурата на основниот лексички фонд на еден јазик. Впрочем, поголемиот дел од овие зборови добива значење или спецификација во системот на односи каде што е внесен истиот збор. Сепак, за да се дефинира значењето, мора добро да се испитаат сите системи и политичките односи што владеат во нив.

Така, на пример, познатиот и често употребуван термин, *Socialdemocratico*, во италијанскиот јазик може да има најмалку две значења: припадник на одредена партија и синоним за одмерен реформист. Заразлика од првото значење, второто значење е променлива категорија која подлежи на семантички промени во сопствениот сектор. Така, имаме ситуации кога зборот *socialdemocratico* може да значи одмерен, но никој не може да гарантира какво ќе биде значењето на тој збор во иднина.

Се смета дека најкарактеристични појави во доменот на политичката хроника се синтагматската композиција и зборообразувањето.

Како пример би го навеле базичниот термин *movimento* кој влегува во политичката терминологија формирајќи синтагми од типот:

movimento popolare, movimento politico, movimento democratico, movimento di sinistra, di destra

Во горенаведените синтагми, вториот елемент, во нашиот случај придавка или предлогот *di* + супстантив, е претставен од релативно лимитирани форми на определување. Со слични карактеристики би ги споменале и зборовите: *linea (politica), area (costituzionale, democratica), asse, base (del partito, politica, elettorale) centro, livello, vertice*. Тоа се зборови коишто имаат широко поле на користење во најразлични контексти и токму таа карактеристика

им овозможува на горенаведените зборови голема прифатливост во печатот. Истото се случува и со зборовите кои како основа ги имаат многу употребуваните термини во политичкиот и административниот јазик, како: *quadro, piattaforma, parametro, clima, pacchetto, risvolto, terreno, contesto*. Се смета дека станува збор за реформулација на зборови што повеќе или помалку произлегуваат од економскиот и синдикалниот амбиент: овој феномен додека ги видоизменува оригиналните значења, се здобива со квалификативна функција на новинарскиот јазик.

Што се однесува до зборообразувањето, треба да се напомене дека политичарот, за кого се верува дека поседува една определена лексичка база и дека би требало да има јазична компетенција, може, ако е способен за тоа, да биде мошне продуктивен, но, пред сè, во говорниот јазик, додека во пишаниот јазик, индивидуалниот израз е сепак малку повеќе ограничен. Но, мора да напоменеме дека политичкиот јазик на еден релевантен начин искористува одредени префикси, пред сè во современиот италијански јазик и тоа:

<i>anti-</i>	<i>Extra-</i>	<i>ultra-</i>
<i>super-</i>	<i>pre-</i>	<i>cripto-</i>
<i>sotto-</i>	<i>non-</i>	<i>pseudo-</i>
<i>contro-</i>	<i>neo-</i>	<i>super-</i>
<i>re-</i>	<i>auto-</i>	<i>sopra-</i>

Повеќето од горенаведените префикси имаат интернационален карактер и се среќаваат во речиси сите јазици. Исто така, поголем дел од новоформираните зборови ги користат суфиксите:

<i>-ista</i>	<i>-izzare</i>	<i>-izzazione</i>
<i>-ismo</i>		

Дури и личните имиња на политичарите претставуваат една мошне плодна база за производство на нови зборови: *fanfaniano, laurino, moroteo*, или во македонскиот јазик: *Бранков закон за вработување, Бучков иредлоџ, Гоцева раса*, и др.

Како карактеристика би ги навеле и многу честите сложенки во печатот, создадени како последица на јазичната индивидуална креација:

Treno lampo (veloce come un lampo)

Treno merci (treno per le merci)

Sottogoverno Gaudolin? (LS 23.11.00)

Guerrafondaio Panfilo Gentile (CS 11.07.99)

Или конструкции со зборот *effetto*:

effetto valuta, effetto soepresa, effetto serra, effetto Cernobyl

Но, чести се и конструкциите каде што вториот елемент преминува од именка во придавка, како на пример, зборовите *pilota* и *modello*.

L'indagine pilota.

La scuola pilota.

L'impiegato modello.

Lo sposo modello.

Меѓутоа, не треба да се помисли дека создавањето на неологизмите е единствениот начин за формирање на политичкиот вокабулар на еден јазик. Би требало да споменеме барем уште два можни начина за формирање на политичкиот вокабулар:

1. Преку специјализација на определено значење и
2. Со редетерминација, полемичка дисторзија во негативна конотација на значењето.

Така, на пример, кога станува збор за вокабуларот користен од страна на Комунистичката партија во Италија, во првата група би спаѓале зборовите: *oppotrunismo, revisionismo, dogmatismo, rivoluzione permanente*, додека во втората група би биле: *smascherare, divergenza, gruppo antipartito*.

Во суштина, во политичкиот јазик има интересни морфолошки движења. Тие најчесто се здобиваат со конотативни вредности што завршуваат со промена на оригиналното значење. Тогаш се вели дека е од особена важност проучувањето на вториот начин на формирање, односно дека полемичката редетерминација е еден од најплодните извори за збогатување на политичкиот јазик. Потребата за создавање на една дистанца или, пак, за акцентирање на еден различен став, често нè тера да доизградуваме определени деноминации:

1. Може да се сретнат суфиксални алтерации: *riformatore-riformista, collaboratore-collaborazionista, autorità-autoritarismo, umanità-umanismo*:
2. Или синоними како: *polizia: forze dell'ordine, forze di polizia, tutori dell'ordine*.

Променливоста на овој јазик се потврдува и преку неговата тенденција за одделување од другите јазици и за добивање различна физиономија. Тука, пред сè, се мисли на синдикалниот јазик во кој се создал вистински репертоар.

Постојат и голем број термини од политичкиот јазик кои не се појавуваат во документи, но се многу чести во говорните пораки. Квантитативниот, но и квалитативниот број на новосоздадени зборови (*neoformazioni*) во ова експресивно поле претставува еден од најпечатливите аспекти на политичката хроника. Така, постојат термини што веќе станале неутрални: *poltrona ministeriale, decreto-catenaccio, governo ombra* и др.

Или, пак, термини или изрази со поголема полемична намера: *carrozzone ministeriale, governo fantoccio, cane sciolto*.

Определен број транслати стануваат дефинитивно стабилни во јазикот како, на пример, изразот: *ministro senza portafoglio*.

Можеме да одделиме два вида на односи засновани врз детерминантот:

- Експанзија на детерминантот на една синтагма, како на пример: *fuga di capitali, -di notizie, -di cervelli, -di voti, -in avanti;*
- Експанзија на детерминантот: *salto nel buio, crisi nel buio, regioni al buio.*

За да си ја зголеми ефикасноста, политичкиот јазик користи и изрази од најразлични полиња и од различни јазици:

- медицина: *diagnosi, terapia, vaccinazione;*
- техника: *freno, acceleratore;*
- спорт: *round, rilanciare la palla, seguire la ruota.*

Во политичкиот јазик се претпочитаат, пред сè, сликовити изрази засновани на експресивна поддршка:

*crisi strisciante, inflazione strisciante, frontismo strisciante
scivolamento a sinistra, slittamento a sinistra
spinte centrifughe*

Il terreno su cui si muoverà questo tentativo é chiaramente quello di centro-sinistra (G 7.10.98)

Актуелниот момент на политичката криза се рефлектира во одредени формални карактери кои добиваат едноличен аспект, пред сè, во умерените весници. Во самата структура на реченицата се огледа интенцијата на дипломатска претпазливост. Како пример, можеме да видиме претпочитање на одредени номинални конструкции, особено конструкцијата *verbo dichiarativo + sostantivo*

*affermare la necessità,
dichiarare la propria disponibilità,
confermare la propria convinzione.*

Посебен аспект во разликите, иако незначителни, може да забележиме во изразите што означуваат криза:

Socialisti e sinistre dc ritengono che.....sia stata aperta una crisi sostanzialmente al buio (LS 21.11.00)

Ancora una volta assistiamo ad una crisi extra-parlamentare (CS 11.07.99)

Кризата од една страна може да биде: *fase preparatoria della crisi, pre-crisi, l'apertura della crisi*, а од друга страна може да биде: *crisi formale, informale, sul sicuro, al buio*,

Токму во овој контекст придавката *formale* се јавува многу често во ситуации кога не сакаме многу јасно да ја определиме појавата и често среќаваме изрази како: *formale apertura della crisi del governo, decisione formale, il via della crisi è stato dato in modo non formale*.

Во одреден број изрази се среќаваат клучните зборови што искажуваат несигурност или непријатност, како често употребуваниот збор *ipotesi* (*хипотеза*):

Considerate l'ipotesi dell'uscita dei repubblicani dalla maggioranza (G.18.06.01)

Si potrebbe concretare l'ipotesi di elezioni anticipate (LS 24.07.01)

Значи, би заклучиле дека на основниот фонд на секој еден јазик се надоградува фонд создаден од менливи елементи кои, врз основа на нашето истражување, би можеле да ги класифицираме во:

1. Новосоздавање или зборообразување;
2. Специјализација;
3. Редетерминирање.

Во тој фонд, пред сè, може да се манифестираат особеностите на ситуациите и на амбиентот (парламентарен, партиски, синдикален и др.) и идеолошките разлики и различните партиски, но и човечки

физиономии. Политичкиот јазик не е ригидна конструкција, туку се работи за отворено поле за соработка со блиските на него, поле каде што се среќаваат јазични креации од сите видови, но и стари зборови преку кои најсилно може да се восприемаат разликите во културната и идеолошката формација на оној што говори или пишува.

Се смета дека идеолошките и културните фактори ја детерминираат определеноста во партиските јазици и овој феномен, пред сè, се состои во различноста на користењето на истите зборови. За да се прикаже променливоста на политичкиот јазик, не смее да се заборава дека тој е секогаш отворен за иновации на секое поле: право, економија, социологија и др. Разликите во употребата на определени зборови може да се видат само со статистички испитувања, за да се откријат различните начини на користење на политичкиот јазик во пишаните медиуми. Токму од горенаведените дисциплини, одреден број зборови навлегле во стабилниот фонд на зборови на политичарите.

2. Економско-финансиска терминологија во италијанските дневни весници

Се смета дека економско-финансискиот сектор во печатот претставува дел од детерминираната компонента на политичката хроника. Пред сè, во овој сектор може да се констатира постоење на нуклеус од значења и техницизми резервиран само за добрите познавачи на оваа проблематика. Сепак, проблемот најчесто се јавува во неможноста со точност да се докаже дали овој сектор има јасно дефинирана лингвистика и дали таа може да се опише со точност?

Несомнено е дека интернационалниот карактер на економскиот јазик (најголемиот број термини се калки од англискиот јазик) претставува гаранција за семантичка еднозначност на терминот. Сепак, постои појава термините кои се однесуваат на основните економски и финансиски поими да варираат во значењето од јазик во јазик.

Дардано смета дека економско – финансискиот потстил има посебен аспект кој од своја страна е насочен кон понатамошна модификација токму во весниците и додава дека „*веснички е место на јазична размена нар екселанс*”¹⁴⁰.

¹⁴⁰ Dardano, M., *Il linguaggio dei giornali italiani*, Bari, Laterza, 1973, стр.223 (il quotidiano è per eccellenza un luogo di scambio linguistico)

Прелистувајќи кој било италијански весник, можеме да воочиме дека термините што се наоѓаат во економско-финансиската терминологија се оние истите што ги среќаваме во политичката терминологија. Тоа се огледа во речиси истиот лексички, синтаксички и стилистички избор во официјалниот карактер на новинарското пишување. Постоенето на одредени категории на глаголи, на клучни зборови и претпочитањето на номиналниот стил се феномени кои секојдневно ги препознаваме во печатот.

Со висока честота на користење се глаголите: *aver luogo, registrare, effettuare, emergere*, именките: *clima, linea, pecchetto, piattaforma, quadro, risvolto, terreno*, изразите: *in relazione a, alla luce di, in armonia con* и други.

Економско-финансиската хроника силно ја карактеризираат два фактора, *еуфемизмот* и *метафората*. Според Дардано, феноменот на заобиколување на одредени зборови и нивна замена со други послаби зборови „*assume una importanza che non ha confronti nella lingua comune.*”¹⁴¹

Според Калвино, еуфемизмот е карактеризиран од семантичкиот терор, или од страв од конкретноста едноставно да се кажат работите онакви какви што се.

Morire è troppo forte? Allora usiamo spegnersi o scomparire (LS 9.2.98)

Ricco é esagerato? Abbiamo a disposizione agiato, benestante, abbiente (CS 25.7.99)

La tendenza alla rimozione ed alla sostituzione di parole, è un fenomeno di antica data per il costume italiano (LS 22.06.97)

Si parte da morto e si arriva a scomparso, da matto ad esaurito da disoccupati a manodopera disponibile (CS 25.1.97)

Најчесто се заменуваат зборови кои означуваат занимања, како на пример:

netturbino-operatore ecologico

infermieri-paramedici

l'imbianchino-pittore –pittore specializzato

cuochi-operatori specializzati all'alimentazione

¹⁴¹ Ibidem, стр. 225 (се добива со особена важност која со ништо не може да се спореди во обичниот јазик.)

Или појави:

Licenziamento	Alleggerimento della manodopera
Vecchiaia	Terza eta'
Numero chiuso	Numero programmato
Inflazione	Slittamento monetario
Aumento dei prezzi	Assestamento delle tariffe
Guerra	Opzione militare
Relazione	Affettuosa amicizia

Да го земеме како пример зборот *valore* - вредност кој може да има две насоки во значењето и тоа :

- Позитивна: *valore- sale, progredisce, si alza,*
- Негативна: *valore - cala si flette, si ridimensiona, cede il terreno, si ripiega.*

Постои цела една низа придавки што искажуваат градација на потреби и ставови, па, така, пазарот *mercato* може да биде: *l'andamento del mercato puo` essere dimesso, moderato, modesto, calmo, fermo, sostenuto, vivace, aggressivo* и др. Степенувањето најчесто се искажува и со употреба на прилозите: *decisamente debole, sensibilmente debole i certo (una certa rigidita`, una certa prevalenza).*

Во економско-финансиската хроника активен е и феноменот на анимација на стереотипите, надополнет со варијации во зоните на интерес и на начин на кој најсликовито би можеле да ги опишеме ситуациите. За таа цел, во италијанскиот јазик често се користат описите на природните појави, движења, борбени активности или навигација.

La quota si è mossa a zig-zag per tutta la seduta (LS 24.06.99)

Il mercato si è trovato nuovamente col fiato corto (CS 13.08.00)

Il nuovo presidente non ha potuto promettere una strenua lotta (LS21.05.98)

Особено интересна е и употребата на глаголот замрзнува - *congelare*

Congelati i rapporti con Roma (CS 15.05.99)

Si va profilando la possibilità di un congelamento dell'attuale ministero (CS 18.05.99)

Дардано¹⁴² ја цитира реченицата на познатиот економист Емингер во која тој го дефинира односот на доларот кон другите валути како: „*E` difficile andare in barca con un elefante.*” Или, пак, многу честиот израз во весниците: *La nostra economia ha subito una ferita.*

Сепак, најкарактеристична тенденција во јазикот на печатот е феноменот на преземање на странски зборови, за кој веќе говоревме во делот за насловите. Оваа тенденција се појавува во речиси сите јазици и најчесто зборовите го добиваат истото значење не само во италијанскиот туку и во сите други јазици. Таа, сепак, е најзастапена во јазикот на печатот, можеби и поради фактот што тој јазик настојува да ги прими и зголеми сите процеси на формално востановување и анимација со помош на стереотипи.

Во минатото, италијанскиот јазик, особено во ренесансниот период, но и пред тоа, бил јазик давател за повеќето други јазици. Голем број на италијанизми од сферата на уметноста, но и од другите сфери, навлегуваат во европските јазици. Подоцна тој примат му припаѓа на францускиот јазик, за денес, најголем дел од странските зборови да потекнуваат од англискиот јазик.¹⁴³ Се работи за термини кои означуваат интернационална економска пракса како: *cartel, holding standard, corso, circuito monetario*¹⁴⁴ и др.

Значајно е да се укаже дека најголемиот број на термини во економскиот потстил се калки од англискиот јазик. Тие се нарекуваат *англолајинизми* и се смета дека се навлезени во италијанскиот јазик во цврсти конструкции можеби поради удобноста во исказот или престижот во искажувањето. Да ги споменеме само:

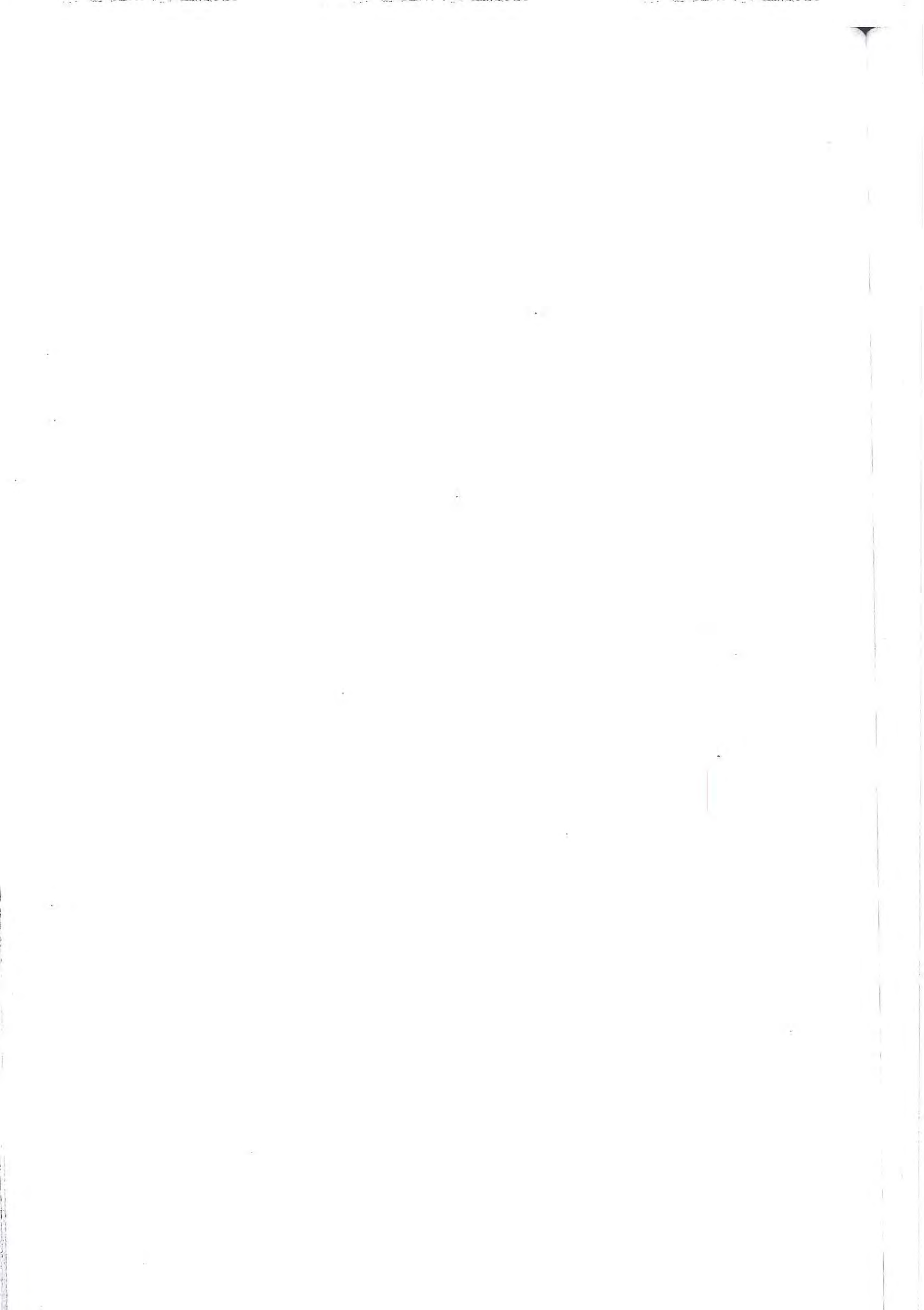
to accelerate industrialization - accelerare la industrializzazione
the deterioration of the balance of payment – il deterioramento

¹⁴² Dardano, M. *Il linguaggio dei giornali italiani*, Laterza, Bari, 1973, стр.230

¹⁴³ Саржоска, А., *Италијанизмиите во македонскиот јазик*, Филолошки Факултет Блаже Конески, Скопје, 2009.

¹⁴⁴ Klajn, I., *Uticaj engleskog jezika u italijanskom*, Филолошки Факултет, Beograd, 1971.

della bilancia dei pagamenti
to disincentive-disincentivare
the erosion of the market values - l'erosione dei valori di
mercato
fluctuation - fluttuazione
to inject new capital into circulation – immettere nuovi capitali in
circolazione
the inflationary spiral – la spirale inflazionistica

Четврта глава

Морфосинтаксата во печатот

„Non si puo' studiare un qualsiasi costrutto presente nella prosa giornalistica senza illustrare le cause e le condizioni del suo affermarsi nell'italiano scritto.”

Според познатиот лингвист, Ш. Бали¹⁴⁵, јазиците непрестано се менуваат и само како такви можат да функционираат. А. Косериу¹⁴⁶, од своја страна, нагласува дека јазичната промена претставува јазична манифестација во историјата на јазиците.

Промените кои се среќаваат во областа на морфосинтаксата на италијанскиот јазик во печатот претставуваат само еден мал дел од промените што секојдневно се среќаваат во секој јазик. Тоа се комплексни промени и од нив може да произлезат голем број интерпретации и одговори почнувајќи од најобјективните па сè до најсубјективните размислувања за јазикот. Сепак, не треба да се заборава дека јазикот, како систем, дозволува постоење на различни можности за еден ист исказ, додека нормата избира само неколку можности. Зборувајќи за морфосинтаксичките промени што се јавуваат во современиот италијански јазик во печатот, Ф. Бертинели¹⁴⁷ определува три насоки на развојот и наведува постоење на три карактеристични тенденции :

1. Тенденција на зајакнување - реновирана, енфатична и плеонастична употреба на граматичките и синтаксичките структури, која дозволува искажување на индивидуална

¹⁴⁵ Bally, C., *Linguistique gènèral et linguistique française*, Bern, 1950, стр. 8

¹⁴⁶ Coseriu, E., *Sincronia, diacronia e storia*, Bollati Boringheri, Torino, 1981, стр. 70

¹⁴⁷ Liverani Bertinelli, F., *L'italiano contemporaneo visto attraverso la stampa*, Guerra Edizioni, Perugia, 1994, стр. 109

психолошка тензија и од која може да се добијат информации за јазичниот и екстрајазичниот контекст.

2. **Тенденција на неопределеност и двосмисленост** - исфрлање, алузија и двосмисленост, сè со цел „да се каже нешто за да не се каже“.
3. **Тенденција на поедноставување**- едноставност на изразот искажана преку лесни и брзи морфосинтаксички форми.

1. Тенденција на зајакнување

Може да се каже дека тенденцијата на зајакнување претставува систем од редувантни и плеонастички форми, феномен што денес често се среќава во италијанскиот јазик на печатот. Зборот плеоназам означува изобилство и според Нечioni, тој може да биде „*oltre che inutile e scoretto, impaccioso*.”¹⁴⁸ Додека Гаравели го дефинира како „*ridondanze stilistiche retoricamente marcate: il „sovrappiù” sintattico non si elimina se a prezzo di un cambio del registro*”¹⁴⁹

Овие форми се во функција на целиџе загадени од говорџелото и не би било можно да се игнориратџе, туку би требало на истиџе да им се даде јазична оправданостџе која, ирег сџе, би водела сметџека за семантичкаџе, лексичкаџе и граматичкаџе иерсекиџева. Како карактеристични примери за оваа тенденција зајакнување би џеи сџеоменале:

1. Користење на преодните глаголи како повратни
2. Глаголската форма *averci*
3. Повторување
4. Придавски карактеристики

1.1. Користење на преодни глаголи како повратни

Се смета дека користењето на преодните глаголи како повратни е еден од најинтересните феномени на јазикот на печатот. Токму следните примери се многу чести во италијанскиот јазик:

Io mi bevo un caffè
Mario si vede un film

¹⁴⁸ Necioni, G., *Questiti e risposte*, во „La Crusca per voi“, Firenze, 1992, стр.6-7

¹⁴⁹ Mortara Garavelli, B., *Manuale di retorica*, Milano, 1989, стр.207

Меѓутоа, постојат различни ставови во однос на граматичката точност на горенаведените примери. Иако формата можела да се сретне и во минатото, постоело мислење дека речениците од типот на *io mi bevo un caffè*, се неприфатливи и граматички неточни. Денес, напротив, се смета дека формата не е граматички неправилна, туку дека додавањето на повратна замена кај преодните глаголи служи за да се искаже особеното афективно учество на подметот во настанот. Сабатини смета дека: „*con il pronome riflessivo aggiunto non si descrivono, altre operazioni compiute dai soggetti su se stessi, ma si esprime una riflessività tutta psicologica, è quella che si chiama : la riflessività di affetto.*”¹⁵⁰

Собреро¹⁵¹ укажува дека се работи за феномен во подем и како пример ги наведува преодните повратни глаголи: *interrogarsi, raccontarsi, leggersi, assolversi, caricarsi* и др.

*I partiti si interrogano,
Le donne si raccontano,
Si leggono giornali,
I calciatori si caricano,
Si colpevolizza,
Si assolve,
Si applaude,
Eva s'investigò.*

Од горенаведените примери можеме да воочиме користење на преодни глаголи во функција на повратни. Феноменот најчесто се среќава во говорот и тоа со цел да се создаде ефект на прогресивно засилување или зајакнување на самото значење.

И за Сабатини повратноста претставува внимание насочено кон подметот во реченицата „*l'attenzione concentrata sul soggetto della frase*”¹⁵² и токму овој специфичен начин се користи за изразување специфично афективно учество на подметот во настанот каде тој и активно учествува. Се смета дека овој изразен феномен денес

¹⁵⁰ Sabatini F, *La comunicazione e gli usi della lingua*, Torino:Loescher Editore, 1998,стр.359 (Со додавање на повратната замена не се опишуваат дејствијата изведени од подметот врз самиот себе, туку се искажува една повратност во целост психолошка: неа ја нарекуваме: афективна повратност)

¹⁵¹ Berruto, G.,Sobrero, A., *Introduzione all italiano contemporaneo, La variazione e gli usi* (a cura di Alberto Sobrero), Laterza, Bari,1993, стр.220, 439

¹⁵² Sabatini F, *La comunicazione e gli usi della lingua*, Torino:Loescher Editore, 1998, стр. 354-360

не е дел од јазичното помодарство туку се работи за еволуција на италијанскиот јазик.

Сè почесто можеме да ги сретнеме во печатот изразите како: *applaudirsi, autosospendersi, criminalizzarsi, schivarsi, assolversi*.

Мораме да укажеме дека сепак се работи за лична јазична креација, во психолошка смисла на зборот, за искажување на лични чувства и фантазии, па така би можеле да говориме за индивидуализам во јазикот или плеонастичкото користење на повратната форма.

1.2. Глаголската форма 'averci'

Според голем број италијанисти, формата 'averci' заслужува посебно место во италијанските речници и граматики. И покрај фактот што присуството на оваа форма се забележува и кај современите писатели (како Пазолини, Гада, Ковито и др.), сепак, според многу истражувачи, се работи за форма која се користи во фамилијарен контекст, особено во говорот.

Ci ho sonno - disse Luigi
C'ho, c'hai

Тие форми сè повеќе се среќаваат во ситуационската комуникација, кога информациите може да се добијат и од контекстот, а на некој начин сепак би требало да бидат засилени. Глаголските форми од овој тип, пред сè, формите: *esserci, volerci, contarci, tenerci*, укажуваат на соединување на глаголската форма со заменката и создавање на една нова форма во која честичката *ci* ја губи својата автономија и служи, пред сè, за засилување на самиот глагол или дури за видоизменување на значењето. Но, би требало да се прави разлика во однос на значењето на *ci + avere*. Се смета дека оваа форма полка и срамежливо навлегува во италијанскиот јазик:

Ce li ho i soldi
Tu non sai che cosa ci ho nel cuore
Ci avevo proprio voglia, di questi spaghetti.

Меѓутоа, и покрај нивната важност и честото среќавање во печатот, овие глаголи, како што вели Симоне¹⁵³, немаат дури ни

¹⁵³ Simone, R., *Fondamenti di linguistica*, Bari-Roma, 1990, стр.94

прецизен назив во италијанската граматичка традиција. Сериани смета дека „*si tratta di un uso presente in tutt'Italia, ma limitato al livello linguistico più popolare*”¹⁵⁴

1.3. Повторување

И повторувањето, како појава на јазичен план, во јазикот на печатот се карактеризира како форма на зајакнување на значењето. Во печатот често може да се сретнат форми како :

..... *L'apparenza potrebbe apparire*
Abbiamo fatto di fatto
Stamani mattina
Abbiamo messo in evidenza ed appare del tutto evidente che...
E vietato vietare...

Според Симоне, оваа појава се нарекува ефект на пар *effetto copia*¹⁵⁵, додека за Мортара тоа се енфатични редупликации¹⁵⁶. Според неа, се чини дека постојат тенденции на поголема продукција на енфатични повторувања, кога говорителите се наоѓаат пред микрофонот и кај нив се чувствува доза на вознемиреност и трема. Значи, елементот се повторува внатре во текстот, само со цел да се зголеми емоционалноста на исказот. Проблемот се јавува кога треба да се дефинира прагот на прифаќањето на повторувањето, а тоа се однесува, пред сè, на пишаниот јазик.

Според Дардано¹⁵⁷, повторувањето на веќе изговорени зборови и изрази од страна говорителот не е одраз на неговиот замор или расеаност, туку напротив, според него повторувањето ја прави конверзацијата по кохерентна, ја прави да тече со поголема леснотија.

È un modo per dare importanza e valore alle parole.
Vorrei un caffè, caffè.

¹⁵⁴ Serianni, L., Trifone, P., *Storia della lingua italiana*, Vol. II, Scritto e parlato, Einaudi, Torino, 1994 стр. 253,49 (се работи за употреба присутна низ цела Италија, а сепак лимитирана на лингвистичко ниво кое повеќе е народно)

¹⁵⁵ Simone, R., *Fondamenti di linguistica*, Bari-Roma, 1990, стр.119

¹⁵⁶ Mortara Garavelli, B., *Manuale di retorica*, Milano, 1989, стр.392

¹⁵⁷ Dardano, M., *Il linguaggio dei giornali italiani*, Laterza, Roma, Bari, 1981. стр. 3

1.4. Придавски карактеристики

За користењето на придавката во печатот говоревме во делот посветен на словите, каде користењето на придавката го дефиниравме како еден посебен вид на мистификација на јазичниот израз. Покрај таинственост, придавката има и функција на зајакнување на значењето на изразот. Па така, денес во италијанскиот јазик за зајакнување на изразот со по силна драматичност, се повеќе можеме да сретнеме форми создадени од префикси како: *extraverGINE*, *extracomunitario*, или дури и форми неприфатливи од италијанската норма како: *molto maggiore importanza*, *nessunissimo*, *il più straordinario*, *più eterno*, *più straordinario* ...

*Quello, figurarsi, quello non lo sa proprio nessunissimo
..... come se l'amore fisico fosse sì una cosa piacevole ma non
tanto importante anzi, e invece è 'la più importantissima' di tutto.
Tagliarono la pelle di bue a striscie sottilissime,
sempre più sottilissime
Ma era davvero così pessimo governante l'ultimo
granduca di Toscana?
Li mangio tuttissimi
Sono passati in secondissimo piano.*

2. Тенденција на неопределеност и двосмисленост

Нечони ја дефинира двосмисленоста како: „*il peccato mortale della comunicazione linguistica*”¹⁵⁸. Според него, неопределеноста, намерно користена, пред сè, во администрацијата, денес сè почесто може да сретне и во разговорниот јазик и се чини дека станува навика во печатот. Како форма на неопределеност, сè почесто се спомнуваат пасивни глаголски форми или *si passivante*. Распространетоста на оваа форма во конструкции што ги опишуваат случувањата и ни ја даваат само појдовната точка, многумина ја нарекуваат лажна, безлична и повратна форма. Како на пример:

*Si vendono case – sono vendute case
Si affittano camere- sono affittate camere*

¹⁵⁸ Necioni, G., *Questiti e risposte*, во „La Crusca per voi“, Firenze, 1992, стр..8 (сретен грев на јазична комуникација)

Во двата примера се користи формата експлицитно да се искаже дејствието или мислата, без да се истакне личноста што го изведува дејствието.

Si svelano i misteri	<i>Si decide per i controlli fiscali</i>	Oggi si vince, ma quanti soldi buttati
Come si vince e come si perde uno scudetto		
Autoferrotranvieri: si tenta di evitare i nuovi scioperi		

Во горенаведените примери, подметот е генерички, дури и хипотетички, но во сите може да воочи семантичкиот идентитет со цел да се каже (само) нешто. Се работи за секојдневни форми, кратки, кои овозможуваат лесна комуникација во многу конкретни ситуации, што значи дека се работи за целосни безлични конструкции.

*Si svelano i misteri – I misteri vengono svelati da qualcuno
Come si vince e come si perde uno scudetto- come viene vinto e
come viene perso uno scudetto da qualcuno.*

3. Тенденција на поедноставување

Во врска со третата тенденција на развојот на италијанскиот јазик во печатот, треба да се одбележи дека многубројните и комплексни стратегии на поедноставување на исказот во комуникацијата имаат единствена цел да ги поедностават јазичните норми во процесот на комуникацијата. Најчесто, во италијанската новинарска средина, поедноставувањето се прави користејќи лесни граматички правила кои ги допираат речиси сите аспекти на морфологијата. Сепак, тенденцијата за поедноставување е највпечатлива во глаголскиот систем, и како што вели Симоне: „..... *si registra una singolare discordanza: da una parte c'è la varietà delle forme teoricamente possibili, d'altra la scarsità di quelle effettivamente adoperate dai parlanti.*”¹⁵⁹

¹⁵⁹ Simone, R., *Fondamenti di linguistica*, Bari-Roma, 1990, стр.64 (се воочува посебна неусогласеност: од една страна, постојат вариетети на теорски можни форми, а од друга страна постои недостиг на форми кои ефективно се користат од говорителите)

Денес, во италијанскиот јазик, особено во печатот, најчесто се појавува недоразбирање во однос на употребата на индикативот наместо конјунктивот, начин кој во италијанскиот јазик познава голем вариетет на функции кои тешко би можеле да се сведат на едноставни правила. Изборот на еден начин наместо друг, не е само прашање на следење на правила туку и елеганција и поедноставување на изразот.

Берета го потврдува губењето на конјунктивот на следниот начин: „...*congiuntivo appare il più fragile dei modi, e tende ad essere sostituito dall'indicativo soprattutto se l'evento configura come reale.*¹⁶⁰”

...e questo mi sembra che non era venuto fuori dalla tua relazione.

Penso che voi siete in errore.

И во првиот и во вториот пример, стратегијата на поедноставување има универзален карактер и користењето на индикативот наспроти граматичката норма-конјунктивот е само личен став на искажување на сигурност наспроти несигурноста на конјунктивот. Поедноставувањето на глаголските начини е тесно врзано и со поедноставувањето на графијата на одредени глаголи. Ваква употреба среќаваме кај глаголите што во себе го содржат дијаграмот *gn* и кај нив има тенденција да се елиминира буквата *i* во одредени глаголски форми, и на тој начин да се избегнат разликите (графички и фонетски) меѓу првото и второто лице множина кај глаголските форми на индикативот и конјунктивот.

Consegnamo latte .

Lui pensa che sognamo (sogniamo)

Le ragazze erano completamente bagnate dalla pioggia.....

Spero che non vi bagnate con questa pioggia (bagniate)

Temo che voi sognate (sogniate)

Како што може да се види, горенаведените примери ни дозволуваат речениците да ги интерпретираме и како индикативни, но и како конјунктивни.

¹⁶⁰ Berretta, M., *Morfologia* во A.Sobrero, *Introduzione all'italiano contemporaneo. Le Strutture*, Laterza, Bari, 1993, стр.216.

(конјунктивот се чини најкревок од сите глаголски начини и има тенденција да биде заменет со индикативот, особено ако случката изгледа како реална).

Весниците ја потврдуваат и употребата на други глаголски форми и начини, кои од своја страна се карактеризираат со помал број на правила во однос на другите глаголски форми. Така, на пример, со средствата на *gerundio* во италијанскиот јазик се искажуваат широки можности на употреба. Сепак, според статистиката, герундот во италијанскиот јазик многу малку се употребува, можеби и поради неговата временска полифункционалност. Иако во исказот може да означува: истовременост, минатост или идност, сепак, треба да се користи со претпазливост. Така, можеме да тргнеме од примерот:

Sicuramente quando tornerò la troverò piangendo (N. 25.3.99)

Герундот го среќаваме со релативна или зависно временска вредност

Quando tornerò la troverò che piange, piangente, mentre piange.

Покрај ова, Симоне¹⁶¹, од своја страна, тврди, дека во најголем број случај во италијанските весници речениците со герунд трпат промена на формата со главниот глагол. Како пример, тој ја наведува реченицата:

E' entrata sorridendo, која може да значи и *ha sorriso entrando*. Во првиот пример, случката е насочена околу акцијата на влегување, додека во вториот пример таа е насочена кон смеењето.

Самиот герунд може да покаже и двосмисленост, и тоа најчесто со безличните метеоролошки глаголи. Реченицата *Siamo arrivati piovendo* (LS 25.3.00) би можела да има силна временска вредност и да значи: *siamo arrivati mentre pioveva, quando pioveva*. Или силно причинска вредност: *poichè pioveva siamo arrivati presto*. Ако сакаме, двосмисленоста може да ја избегнеме со користење на допусна реченица:

Pur piovendo, pur essendo piovuto, siamo arrivati puntuali alle 9,35.

¹⁶¹ Simone, R., *Fondamenti di linguistica*, Bari-Roma, 1990, стр.83

Трет дел

Прва глава

Италијанскиот јазик на радиото и телевизијата

1. Развојот на радиото во Италија

Првата радиоемисија во Италија била емитувана на 6 октомври 1924 и претставувала пренос на класична музика од страна на УРИ¹⁶². Иако во прво време музиката опфаќала поголем дел од радиопрограмата, уште од најраните почетоци се поставувало прашањето за јазикот создаден за радиото и за јазикот на радиото. Со појавата на радиото се јавува потребата од еден нов јазик карактеристичен за радиофонијата кој, од своја страна, би содржел доволно нови елементи за да може да се зборува за нов вид комуникација. Како карактеристика на јазикот создаден за радиото би ги споменале специфичните странски зборови врзани токму за појавата на радиото, меѓу кои најпознат е секако зборот *radio*. Најчесто, странските зборови биле преведувани на италијански јазик, иако има примери и на постоење на двете форми, како на пример: *annunciatore* и *speaker*.

Што се однесува до другиот проблем, т.е. јазикот што во дваесеттите години се говорел на радиото, би споменале дека тоа бил пишан италијански јазик, читан пред микрофонот, на начин да биде што поекспресивен. Сето тоа се должело можеби и поради карактерот на радиопрограмите кои голем простор му отстапувале на преносот на јавните манифестации на фашистичкиот режим, на разговори со луѓе од културата, на читање на делови на Евангелието и др.

¹⁶² Unione radiofonica italiana

Секако, треба де се спомене и проблемот со новата комуникативна ситуација, создадена од новото средство за комуникација-радиото, како и последиците што таа иста ситуација ги предизвикува врз јазикот. Потребата од специфичност на радиофоничниот говор беше веќе навестена од оние кои ги составуваа емисиите и кои сметаа дека треба да се воспостави подиректен однос со публиката. Да проследиме неколку значајни моменти од развојот на радиото во Италија.

1.1. Пуризам и фашистичка пропаганда

Во текот на триесеттите години, во Италија се јавила потреба за дефинирање и негување на говорниот италијански јазик што би му одговарал на радиото. Целиот тој феномен поттикнал развивање на иницијативи, како на пример: формирање и обука на спикери, новинари и најавувачи. Во Центарот за радиофониска подготовка во Рим, за првпат се организирал курс за дикција и фонетика на италијанскиот јазик. Но, токму во тие години, фашизмот, според неговата политичка и националистичка поставеност се стремел да го дисциплинира италијанскиот јазик во пуристичка смисла. Фашистичкиот пуризам, кој бил поддржуван и од страна на образованието, се манифестираше во три насоки:

1. Борба против дијалектите во италијанскиот јазик;
2. Борба против јазиците на малцинствата;
3. Отфрлање на странските зборови.

Во тоа време Италијанската радиофониска унија¹⁶³, во согласност со режимот, настојувала да го ориентира италијанскиот јазик на радиото кон две основни тенденции: изработка на синтакса и на речник во кој не би постоеле странски зборови и дијалектизми, како и прифаќање на унитарен изговор на италијанскиот јазик.

1.2. Радио Лондон

Фашистичката пропаганда се интензивирала во годините на Втората светска војна, а тоа можело да се проследи и преку војните

¹⁶³ Uri=unione radiofonica italiana, = Ente italiano audiozioni radiofoniche

радиохроники. Во нив најчесто се издигала реториката на говорите на Мусолини и повеќе важност им се давало на емоциите отколку на информациите. Почнувајќи од 1939 па сè до крајот на војната, ББС организирал емисии низ цела Европа, на сите јазици. Станува збор за емисии наречени вистински информации, наменети за народот, со една единствена цел: да се прикажат реални информации за ширењето на војната, наспроти фашистичката цензура која не дозволувала ширење на различни информации кои би оделе во прилог на сојузниците. Радио Лондон претставувала ризница на нови зборови. Така, на пример, во тоа време се создаваат зборовите: *repubblichino*, *resistenza*, итн. Од особено значење е да се истакне дека ова радио пренесувало специјално изработени текстови во однос на јазичниот профил. На фашистичката реторика ѝ се спротивставувал едноставниот јазик на радиото, прифатлив за сите, каде што структурите на речениците не се насочени кон емотивноста, туку кон рационалното разбирање на фактите. Сето тоа придонело да се размисли за иновирање на италијанскиот радиски говор.

1.3. Педесеттните години

Педесеттите години се период на интензивни и сеопфатни промени во радиото и неговите структури. Секако, трансформацијата не го заобиколува ниту јазикот. По Втората светска војна започнуваат првите промени: прво се менува името *Eiar* во *Rai*, можеби со намера на народот да му се прикажат промените во италијанското општество. Се појавуваат и првите *Prontuarii*, публикации на неколкумина соработници во Раи, наменети за оние што работат на радиото и со упатства за користење на јазикот. Според нив, јазикот на радиото би требало да биде јасен и лесно разбирлив, а сепак да се разликува и според жанровите на емисиите. Значи, почнува да се навестува радиостилот во кој тежината не е насочена кон типичните карактеристики на пишаниот јазик, како што е во периодот на фашистичка Италија, туку многу повеќе внимание почнува да се обрнува на усното изразување. Како најважни карактеристики на усното изразување се навестуваат: кратки и јасни искази, често повторување на подметот и користење на минатите времиња: *passato prossimo* наспроти *imperfetto* и *passato remoto*. Значи, се навестува постоење на еден посебен јазик, не пишан, не говорен, туку пренесен-говорен.

Исто така, не смееме да ја заборавиме и важноста што радиото ја има во процесот на унификација на Италија, токму заради неговата способност да навлезе во различните делови на Италија и во различните општествени слоеви, поттикнувајќи ги слушателите на приспособување на нивниот јазик со оној што го слушаат на радио.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Gadda C. *Norme per la redazione di un testo radiofonico*, ERI, Roma, 1953

Втора глава

Италијанскиот јазик на радиото

Во последниве децении, радиото, насекаде во светот, беше во постојан натпревар со телевизијата. Од своја страна телевизијата покажа толку широка примена што предизвика осетен пад на улогата на радиото како медиум. Токму поради тие причини, во последно време, радиото се наоѓа во процес на постојано оценување, колку од луѓето кои се одговорни за програмата, толку и од самата публика. Можеби најголем удел во реконструкцијата на радиото во Италија имаше создавањето на еден нов вид професионализам од страна на вработените во државните и во приватните радиостаници.

Токму тогаш повторно се појави проблемот на јазикот, и тоа говорниот, станувајќи централен проблем за дефинирање на ефикасни комуникативни начини, пред сè, на полето на информацијата.

Посебниот начин на усно изразување на радиото се карактеризира со немање можност за повратна информација, т.е. неможност за дообјаснување на она што, да претпоставиме, не можело да се разбере. Покрај тоа, недостасува и сликата која на одреден начин има голема улога во процесот на комуникацијата.

Сите овие карактеристики и специфики од своја страна наложуваат пораката на радиото да биде со максимална разбирливост, јасност и краткост, како во содржината, така и во формата на комуникацијата. Токму поради овие причини, во Италија, директорите на радиостаниците имаа за цел да им сугерираат на соработниците на радиото користење на италијански јазик со висока честота, корис-тење на зборови кои припаѓаат на секојдневниот јазик, често користење на придавки и прилози и особено внимателно користење на странски зборови и помалку познати терминологији. На полето на синтаксата, како најкорисни се посочуваа кратките реченици, со линеарна структура, и се настојуваше избегнување на подредените или зависни реченици. Се настојуваше да се избегнува конјунктивот, барем онаму каде што тоа беше можно.

Што се однесува до гласот на оној што говори пред микрофонот, тој требаше да биде што поприроден, без многу емоции и варијации во интонацијата, и без примеси на регионални влијанија.

1. Карактеристики на јазикот на радио

Радиојазикот би го дефинирале како јазик кој во некои аспекти се здобива со карактеристиките на пишаното, а од друга страна ги има и карактеристиките на говорниот јазик. Во современите лингвистички истражувања, опозицијата меѓу пишаниот и говорниот јазик зазема многу важна улога. Таа ги опфаќа сите вариетети на еден јазик, како италијанските регионални јазици или, пак, различниот лингвистички стил што ги карактеризира младите генерации за разлика од постарите. Досегашните испитувања, особено во областа на италијанскиот јазик, се засноваат врз испитувањата на литературните текстови. Но, сепак, пишаниот и говорниот јазик поседуваат диференцирани јазични карактеристики: говорот е спонтан и е врзан за конкретната комуникативна ситуација во која е произведен, додека пишаниот текст мора да биде кохерентен и автономен.

Говорот и писмото не се два одделни аспекта на јазикот, туку се цврсто поврзани, а тоа го докажуваат и честите лингвистички истражувања од оваа област кои евидентираат постоење на комплексна реалност. Пред сè, постои цела палета на споредни реализации помеѓу пишаниот и говорниот јазик, од кои и двата земаат карактеристики и на усното и на пишаното. Тука би спаѓал и пренесениот устен јазик, или радиојазикот.

Во својот есеј, Ненчиони¹⁶⁵ ги иницираше размислувањата за разликите помеѓу пишаниот и говорниот италијански јазик. Тој го потврдува постоењето на говорен-говорен италијански јазик, односно, според него, станува збор за спонтан и импровизиран јазик, сличен со јазикот реализиран во една семејна конверзација. Тој се карактеризира со надворешнојазични средства на изразот. Во нив спаѓаат: гестовите, мимиките и пластиката на телото. Но, постои и говорен - пишан италијански јазик, како на пример, адаптацијата на радиороман каде што јазикот е многу близок со пишаниот, но, сепак; не е ист со говорниот-рецитиран јазик.

¹⁶⁵ Nencioni, G., *Parlato - parlato, parlato-scritto, parlato-recitato* „Strumenti Critici”, 1976, X, 1: стр.1-56

Неколку години подоцна, во 1982, познатиот италијански лингвист, Франческо Сабатини¹⁶⁶, покрај говорниот и пишаниот јазик, воведува уште една категорија - *пренесен јазик*. Сабатини смета дека силниот развој на средствата за масовна комуникација во последниве години бараше воведување на трет јазик. Пишаниот јазик се појави како потреба за пренос на пораки низ просторот и времето, додека телевизјата и радиото бараа пренос на звучни пораки низ времето и просторот.

Пренесениот говорен јазик претставува посебна форма на говорен јазик која се формирала по пишаниот јазик. Самиот пренесен јазик може да се јавува во различни медиуми и притоа разликуваме: *говорен-телевизиски*, *говорен-филмски* и *говорен-радиојазик*. Сабатини смета дека: „*италијанскиот радиојазик е многу близок со средниот италијански јазик кој ги исклучува регионализмите и гласовите од народно појекло*.“¹⁶⁷ Блискоста со говорниот италијански можеме да ја проследиме и преку користењето на индикативот наместо конјунктивот во реченици каде што се искажува мислење или хипотеза (афирмативни и хипотетички).

И, на крајот, да заклучиме: италијанскиот радиојазик го користат едуцирани и образовани радиоводители и затоа се смета дека тој може да создава активен модел на целото италијанско општество.

2. Функционални реализации

Италијанскиот јазик на радиото се состои од различни функционални реализации кои се должат на промената на местата, на општествените слоеви, на комуникативните функции или пак на средството низ кое поминува пораката. Сите тие влијаат врз јазикот на радиото и, според тоа, би можеле да издвоиме неколку групи:

- Формални и неформални јазични регистри
- Дијалектот на радиото
- Секторски јазици: правна терминологија
- Странски зборови
- Јазикот на музичките водители, ДЈ

¹⁶⁶ Sabatini, F., *La comunicazione orale, scritta e trasmessa: la diversita' del mezzo, della lingua e delle funzioni*, Educazione linguistica nella scuola superiore, Roma, 1982, стр. 103-127

¹⁶⁷ Ibidem., стр. 109

2.1. Формални и неформални јазични реџисџри

Јазичните реџистри се оние вариетети во јазикот кои зависат од ситуацијата во која се случува комуникацијата и кои се реализираат избирајќи помеѓу различните можности што ни ги нуди јазикот. Во зависност од ситуацијата во која се одвива комуникацијата, говорителите можат да изберат дали да користат формален или неформален реџистар. Така, на пример, вработениот ќе разговара со неговиот претпоставен користејќи формален реџистар, додека во семејството ќе користи неформален.

Според Алфонцети: „Во италијанскиот јазик, реџисџриите или контекстуалните сџилови се особено иешки за оиределување или за оишување со иочност.“¹⁶⁸ Тешкоијаиа, доава иаа, „се должи на иричинаиа иио во италијанскиот јазик иосиои илуралииет на реџисџри и иие многу иешко можат да се одделат едни од друџи.“¹⁶⁹ Реџистрите претставуваат бесконечна скала која најчесто се дели според степенот на формалноста на ситуацијата и може да биде со: висок, среден и низок степен на формалност.

Италијанскиот јазик на радиото пројавува тенденција на внатрешно мешање, па, така, се случува во ист текст да се појават различни реџистри, при што се вметнуваат карактеристики од формалниот во неформалниот реџистар и обратно. Мешањето на реџистрите на радиото се дефинира како: „Симииом на две иенденции: од една сџрана имаме дифузија на италијанскиот јазик како јазик на конверзација во сите оишесџвени сфери, а од друџа сџрана имаме иојава на сиромашно иознавање на јазичниите реџисџри кое сџ уише иосиои кај италијанскиите џоворишели.“¹⁷⁰

2.2. Засџаиеносџа на дијалектиите

Во последниве години се спроведени истражувања во однос на застапеноста на дијалектите на италијанските радиостаници.

¹⁶⁸ Bonomi, I., Alfonzetti, G., *Le varietà diafasiche e diastratiche del repertorio*, ICoN, Italian Culture on the Net, Modulo N.7, стр.40 <<http://www.italicon.it/>>

¹⁶⁹ Ibidem., стр.41

¹⁷⁰ Stefanelli, S., *Il parlato radiofonico*, ICoN- Italian Culture on the Net, Modulo N.88 стр.18 <<http://www.italicon.it/>>

Тие покажуваат дека, сè до 1940 година, дијалектите наоѓале многу малку простор на италијанското радио. Рафели вели : „*Дури за време на фашистичкиот режим дијалектите ѝовторно си го најдоа своето место, но само во одредени емисии со определена програма, како: музички програми, комични програми или емисии посветени на војничките и на нивните семејства*“.¹⁷¹ По војната, официјалната уредувачка радиопрограма го забранувала корисањето на дијалектите на радио. Се смета дека ѝојавувањето на локалните радиостаници, во 70-тите години, кои според нивната природа биле насочени кон една тесна дијалектала публика, придонеле кон враќањето на дијалектите на радио.

Според едно истражување водено во Лигурија, од страна на Ковери и Пичило: „*Седумнаесет од вкупно шеесет приватни радиостаници во Лигурија емитуваат програма на дијалект и обработуваат теми од дијалектала култура*“.¹⁷² Според нив, преовладува дијалектот од Џенова, можеби и поради фактот што се работи за главен град на провинцијата кој истовремено е дијалект со најголем престиж во таа област. Сепак, водителите се трудат да овозможат и оној што не го познава дијалектот да ја разбере емисијата и тоа преку сопствени преводи во текот на програмата.

2.3. Секторски јазици

Од лексичка гледна точка, секторските јазици поседуваат зборови што не се среќаваат во секојдневниот јазик или, пак, се среќаваат секојдневно, но со различно значење. Така, на пример, обичен збор како *cambio*-, во секојдневниот јазик значи промена, додека во автомобилската терминологија означува брзина (прва, втора, итн.).

Би можело да се говори за најразлични секторски јазици што се среќаваат на радиофреквенциите, како на пример: оној на спортската хроника, на црната хроника, на дневната хроника, на економската и политичката хроника, итн.

¹⁷¹ Rafaelli,S., *Gli italiani trasmessi. La Radio*, Firenze , Accademia della Crusca, Firenze, 1997, стр.40

¹⁷² Ibidem,стр.579-609

Постојат, на пример, посебни емисии на *Radio Rai*¹⁷³ и на *Radio Radicale*¹⁷⁴ кои пренесуваат дури и цели судски процеси, и тогаш, нормално, се користи лексиката што се карактеризира со зборови од судската терминологија: *latitanza, udienza, arresti domiciliari*, итн.

Јазикот на овие програми е на мошне високо ниво и е тешко разбирлив за поголемиот број слушатели, а со тоа и индексот на слушаноста е мал. Се смета дека тоа е причина поради која националната радиокуќа RAI во последно време сè повеќе се стреми да им овозможи на слушателите да можат со леснотија да ги следат и специјалните програми.

2.4. Сџрански зборови

Италијанскиот јазик, како и повеќето јазици, не успеал да му одолее на напливот од странски зборови, карактеристичен во изминатиот век за сите јазици. Феноменот на јазично заемање е особено присутен и во радиојазикот. Од анализите водени за различните типологии на програмите на радиото, може да се види дека рекламните се оној простор, место каде што може да се сретнат најголем број странски зборови, потоа следат вестите, рекреативните програми, итн. Интересно е да се додаде дека најголем број странски зборови во италијанскиот јазик се англицизми. Да споменеме само неколку најчести англицизми: *film, sport, festival, camion, leader, manager, partner, gay, compact, cd-rom, diesel, spot, disc jockey* итн. Или зборови од романско потекло: *roulotte, cabaret, menu, ouverture*, сепак се среќаваат и зборови од други јазици како *karaoke* кој е од јапонско потекло или *kaki* персиски назив за одреден вид на боја.

Не навлегуваме во детално истражување на изговорот на странските зборови кои ги слушаме на радиото, затоа што можевме да сретнеме големи осцилации на еден ист збор во различна програма. Тоа најчесто може да се проследи кај новите странски зборови во

¹⁷³ Трите национални радиопрограми, Радио I, II, III имаат особено значење во историјата на цели генерации италијанци. Пред сè, на полето на јазикот ја има незаменливата улога, создавајќи модели на радиофонична комуникација, но и употребувајќи обични регистри. Токму поради тоа, во последните години таа преминува од традиционална структура кон поотворени форми кои се приближуваат кон модерните тенденции. Денес, Радио Раи може да се смета за едно од нај моќните средства за јазична акултурација во Италија.

¹⁷⁴ Политичките радиостаници, Радио Радицале и Радио Италиа, се обраќаат исто така на одредена група слушатели, политички ориентирани или пак заинтересирани за политичките случувања во Италија и светот.

италијанскиот јазик кои сè уште не го дефинирале цврсто својот изговор во јазикот примател.

2.5. Јазикот на музичките водители

Со најновите телекомуникациски достигнувања, преку сателитската телевизиска и радиопрограма, денес, секој, без тешкотии, може да ги следи своите омилени програми насекаде низ светот. Само за информација, на сателитското радио има повеќе од 300 италијански радиостаници¹⁷⁵ со најразлична програма: музичка, информативна, научна, религиозна, итн. Сепак, најинтересна е музичката програма која во најголем дел е насочена кон помладата популација. Тука, музиката и водителот (таканаречениот ДЈ) се во константна алтернација, и тоа често менување на звукот го создава печатот на една музичка станица.

Дискокејот, или популарно наречен Ди Џеј, е нова уметничка фигура, носител и создавач на музичките програми, а со тоа и на успехот или неуспехот на неговата музичка радиостаница. Основна карактеристика на говорот на ДЈ е дека се работи за јазик ставен во форма, или јазик што се приспособува и хармонизира со движењето на музиката, со цел да се избегне непрекинатоста помеѓу говорот и музиката. ДЈ користи *mixer*, а неговиот говор се меша со звуци, вресоци, мрморења и *jingles* (џинглови).¹⁷⁶ Неговата способност се огледа во создавањето на интерактивност со слушателите преку телефонски повици или без нив. Јазичниот инструмент со кој го постигнува резултатот е реконструкција на говорениот регистар во неговото студио, при што свесно се стимулира спонтаноста кај него, но и кај слушателите.

3. Комуникативни типологии

Друг основен критериум за класификација на јазикот на радиото претставуваат комуникативните типологии, или различните

¹⁷⁵ Терминот музичко радио се однесува на типологија на програми каде што, пред сè, се емитува музика, лесна, сериозна или друг вид на музика. Музичкото радио не се обраќа на сите туку на една одредена група на слушатели, поврзани меѓусебно со заеднички музички вкусови.

¹⁷⁶ Албертино, ДЈ на Радио ДЈ.

модалности според кои се одвива оваа форма на јазик. Овде се определуваме за типолошката шема на Стефанели која посочува неколку комуникативни типологии:

- *монолог*
- *дијалог*
- *директно телефонско јавување*
- *монолог со повеќе гласови.*¹⁷⁷

Монологот е јазичен акт на еден единствен говорител, без присуство или интервенција на слушатели. Како пример за монолог би го навеле јазикот на дневникот (*Giornale radio*), извештаите за временската состојба и состојбата на патиштата. Спикерот чита однапред подготвен текст, доста јасен, полн со информации за одредена проблематика. Нема речиси никаква реципрочна комуникација помеѓу спикерот и слушателот.

Дијалогот претставува комуникативна интеракција меѓу двајца или повеќе говорители. Како пример би го навеле интервјутото или коментарот на повеќе водители за една иста проблематика (спортски пренос итн.). Дијалогот е комуникативна типологија која дозволува говорниот радиојазик сè повеќе да се приближи кон говорниот-говорен јазик.

Директно телефонско јавување, според Стефанели¹⁷⁸, претставува специфична типологија на јазикот на радиото. Истражувајќи одреден број на примери на директни телефонски јавувања, најчесто на програми посветени на актуелни теми и музички програми, Стефанели дошла до важни заклучоци и тоа:

-Директното телефонско јавување во програма е различно од приватниот телефонски разговор. Во првото можеме да согледаме дијалог на повеќе луѓе, а не само на двајца како кај приватниот телефонски разговор.

-Типот на програмата и неговиот културен степен ја определуваат публиката (која е создадена од заинтересирани слушатели на одреден аргумент на програмата).

Сето тоа, според неа, го условува изборот на јазикот и на стилот во програмата, но и самата структура на конверзацијата се збогатува во зависност од слушателите, па, така, на пример, имаме телефонски

¹⁷⁷ Stefanelli, S., *Il parlato radiofonico*, ICoN- Italian Culture on the Net, Modulo N. str.26 <<http://www.italicon.it/>>

¹⁷⁸ Ibidem., стр.27

јавувања на образовани, учени слушатели кои се карактеризираат со покомплицирани структури при поздравување, или на учтивост или благодарност.

Значи, би можеле да заклучиме дека вметнувањето на гласот на слушателите во текот на програмата силно влијаело на исчезнувањето на тонот на официјалност во јазикот на радиото и придонело за вметнување на јазичните регистри и јазиците на публиката.

Последната типологија, според Стефанели, е *алијерниран монолоџ или монолоџ со повеќе гласови*. Според неа, во радиоемисиите има појава, во една емисија, водена на една иста тема, да доаѓа до менување на водители. Пример за тоа може да биде и дневникот каде што на водителите, често, се надоврзуваат известувачите од дома или од странство. Значи, секој говорител ги вметнува сопствените карактеристики на изговор притоа не водејќи класичен дијалог, туку самостојно организирајќи го своето излагање во емисијата.

4. Радиожанрови

Промената на степенот на програмирање на јазикот на радиото е претставена и според јазичната адаптација во зависност од различните видови или жанрови. Тие претставуваат знаци кои создаваат одредена „радиокомпетенција“¹⁷⁹

Дистинкцијата меѓу жанровите на радиото би можела да биде валиден инструмент за класификација и анализа на јазикот на радиото. Би можело да се направи класификација на жанровите на радиото според нивните содржини: содржини со лесна тематика, содржини со културна тематика, информативни содржини, книжевни содржини и рекламни содржини.

Во радиоемисиите на забавните програми преовладуваат содржините со лесна и забавна тематика. Во однос на јазикот, се работи за секојдневниот јазик, ослободен од секаков вид на шеми. За разлика од забавните емисии, емисиите од културата и науката се обраќаат кон определена група на слушатели кои однапред имаат познавање на третирааниот аргумент.

Како пример би можеле да ја наведеме емисијата што се емитува на Радио III и е насловена како *Palomar, la scienza che cambia il mondo*. Се работи за циклус од емисии со разновидни аргументи: здравствените услови во поранешниот Советски Сојуз, феноменот

¹⁷⁹ Ibidem., стр.29

на стресот, па сè до мобилните телефони. Тоа е програма во живо, со водител и со гостин експерт од проблематиката за која се зборува. Меѓусебната стимулирана конверзација дозволува одреден степен на природност и спонтаност во говорот, но, сепак, јазикот се карактеризира со специјалистичка лексика, грчки и латински зборови, кратенки и странски зборови. Истражувајќи ги емисиите од ист жанр, можеме да ги класифицираме според различните јазични регистри за да се ориентираме кон различни групи на публика. Според тоа се добиваат следните карактеристики:

- Станува збор за научна лексика, техницизми и странски зборови;
- Во дадени стручни емисии, како на пример, музичките, доминира музичка лексика која бара претходна подготовка;
- Сè е со цел на програмата да ѝ се даде дистинктивна карактеристика во однос на другите програми (може да сретнеме емисии каде што водителот користи јазик многу поблизок со пишаниот отколку со говорниот).

Сепак, како радиофониски жанрови со најголема важност во однос на јазичните карактеристики, ги наведуваме оние на информацијата, на прозата, на спортот и на рекламата. Во овие жанрови, јазикот на радиото се оддалечува од категоријата говорен јазик и тежнее кон усна продукција на пишани текстови.

4.1. *Јазикот на спортистичката програма*

Радиофониски жанр со многу голем успех е оној на спортската програма, а особено на фудбалот. Според индексот на слушање, со висок индекс се карактеризира програмата на *Radio Rai* под наслов *Tutto il calcio minuto per minuto*, што оди на програма во недела попладне, за да можат да се следат сите најнови резултати од теренот. Формулата на емисијата е едноставна: директни јавувања од најважните спортски настани на денот, и со секоја промена на резултатот повторно јавување во живо од местото на настанот (што значи и прекинување на говорот на водителот во студиото). Според анализата, јазикот во спортската радиохроника евидентира постоење на специјална лексика од полето на фудбалот и појава на голем број

англицизми како: *goal, corner, cros, dribbling, forcing, pressing* и др.¹⁸⁰ Самиот факт што во исто време има и акција и нејзин пренос кон слушателите, ја определува основната карактеристика: кратки и јасни реченици. Слушателот би требало да може да го реконструира натпреварот и тој да има чувство дека се наоѓа на теренот, директно учествувајќи во настанот.

4.2. Јазикот на радиодневникот - *Giornale radio*

Се смета дека дневникот е основната информативна програма на секоја радиостаница. Станува збор за програма во студио, со чести надворешни известувачи, но и разговори во студиото и надвор од него. Диадори, во своето истражување за јазикот на радиодневникот, смета: „Нејова основна карактеристика е, од една страна, мешање на илминативните елементи со формалниот јазичен регистар, а од друга страна, имаме мешање на говорот со јазикот на средната класа.”¹⁸¹

Значи, станува збор за читан говор – *parlato letto*, водителите читаат однапред подготвен текст и затоа велат дека се работи за блискост со пишаниот јазик, а се задржува и тенденцијата за користење на учен јазик, но, сепак, и покрај сè, има појава на странски зборови, кратенки и секторски јазици.

Да заклучиме: актуелната тенденција која може да се проследи во дневникот на радиото е тежнеење кон спонтаност, а тоа можеби и најдобро се следи на приватните радиостаници.

4.3. Јазикот на прозата на радиото

Во однос на јазикот на радиодрамите, може да се воочи дека се работи за усна драматизација на пишан текст. Радиодрамата бил радиофонски жанр со голема популарност во 20-тите години во Франција, Германија и во Англија.

Во Италија, првата радиодрама била емитувана во 1927 година, под наслов *Venerdi` 13*. Карактеристиките на јазикот зависат од драматизираниот текст и затоа не би можеле да изведеме заклучоци, освен што со сигурност можеме да кажеме дека радиодрамата решително

¹⁸⁰ Paradisi, E., *Gli italiani trasmessi*, 1997, стр.135-168

¹⁸¹ Diadori, P., *Gli italiani trasmessi*, 1997, стр.107-132

придонела кон повторното оживување на радиопрозата и зголемување на интересот за неа.¹⁸²

¹⁸² Stefanelli, S., *Il parlato radiofonico*, ICoN- Italian Culture on the Net, Modulo N. str. 372 <<http://www.italicon.it/>>

Трета глава

Италијанскиот јазик на телевизијата

„La televisione è il mezzo che più di ogni altro ci offre a basso costo qualcosa di inquietantemente simile all'interazione faccia a faccia”

(Joshua Meyrowitz)¹⁸³

Би тргнале од размислувањето на Мајровиц кое е насочено кон изговорените зборови со кои телевизијата нè бомбардира и нè воспитува. Во текот на изминативе години, зборот стана објект на промени што го направи да стане апсолутен актер на екранот, притоа ослободувајќи се од традиционалните, формални модели кои во минатото сè повеќе се приближуваа кон литературниот, а не кон говорниот јазик. Реализираните промени имаа за цел да се дојде до сè поголемите маси на корисници, преминувајќи го притоа лимитот на едномерноста: телевизијата пристигнувала до луѓето, но не и обратно. Тогаш, со цел да им се даде збор на обичните луѓе, почнале да се создаваат контактни емисии. Поканувајќи ги во студио или говорејќи со нив по телефон се создала потребата за приближување на јазичните кодекси. Телевизијата во минатото многу брзо се идентификувала со најразлични говорни јазици, притоа адаптирајќи се кон новите потреби што во текот на времето таа ги создавала и на кои и самата одговарала.

Во Италија, во текот на 90-тите години се насетуваше големо поместување со појавувањето на *talk-show* емисиите како „ *Il Rosso e il Nero*”, „*Moby Dick*”, „*Profondo Nord*” и други. Сега веќе зборот се здобива со силна комуникативна ефикасност, можеби и поради сè поголемата спонтаност, и се чинеше дека публиката се стекнува со право на глас и на збор.

¹⁸³ „Телевизијата е средство кое повеќе од секое друго ни нуди , по ниска цена, нешто вознемирувачко слично на непосредниот контакт лице в лице“.

„Победата на телевизјата над книгата, дури и над театарот, киното и радиото е триумф на мрзата на сиротиите животи на духот додека човекој му се препушта на еден апарат како да е некое возило”¹⁸⁴

Роленд Лоример¹⁸⁵ смета дека ако стотина милиони луѓе, расени секаде низ светот, имаат сличен, дури симултан пристап на случувањата какви што се, на пример, Олимписките игри, тогаш глобалната телевизија е вистински феномен. Според него телевизијата има тесни врски со карактерот на интернационалните политики, бизнисите и војните. Благодареејќи на телевизијата, културните случувања, слики и песни го обиколуваат светот. Кога, на пример, една серија: „Султа Сулејман“, „Игра на Тронови“, „Сексот и градот“, „Сопранови“ ја следат гледачи во повеќе од стотина земји, тогаш е јасно дека електронските медиуми придонесуваат кон обликување на глобалната култура која се заснова врз глобалниот капитализам, со сериозни импликации по локалните, националните општества и култури.

И, како што вели Симоне: *„Телевизијата има задача не само да биде големо огледало во кое ќе ги гледаме како се осликуваат културните особености, јуку и јазичен едукатор, дури понекогаш и јошникнувач на лоши навики.”¹⁸⁶* Според Лоример, *„поврзувањето со целиот свет сè повеќе не вклучува, додека глобалното електронско село ја преобразува нашата околина, ги проширува нашите знаења и го преобликува нашиот сив сироред нашејто локално ојкружување.”¹⁸⁷* Различни студии укажуваат дека луѓето кои ѝ веруваат на телевизијата и на нејзиното информирање, немаат претстава во која мерка вистинската светска сила и нередот се преувеличени. Очигледно станува збор за начин на гледање, изведен од информативните и другите програми кои, за жал, се концентрирани на прикажување на насилство. Се чини дека луѓето понекогаш како да ги омаловажуваат сопствените спокојни опкружувања во корист на динамичниот впечаток на светот каков што го претставува телевизијата.

Телевизијата бара играње на мала визуелна интересна драма која од вест треба да направи сторија. Лоример смета дека:

¹⁸⁴ Hauser A, *Sociologija umjetnosti*, 2, Zagreb, Školska knjiga, 1986, стр.156-157

¹⁸⁵ Lorimer R., *Masovne komunikacije, komparativni uvod*, Belgrad, Clio, 1998 стр.9

¹⁸⁶ Simone R., „I mass media e il comportamento linguistico degli italiani“, *Lo Cascio V (a c.di), L'italiano in America Latina*, Le Monnier, Firenze, 1987, стр.67

¹⁸⁷ Lorimer, *ibidem.*, стр.19-20

„информациите не се собираат и постоа се преобликуваат во телевизиски прифатлива форма, туку случајта најчесто се поставува на сцена, за постоа исечоци од неа да се користат за телевизија. Телевизиската екипа мора секогo да го наведе да постави така што на телевизија ќе изгледа добро: луѓето мораат сценски да се водат за материјалите да можат да се „просејат“, па од нив да може да се продуцира она што се согледува како добра телевизија.“¹⁸⁸ Значи, прејставувањето на една вест на телевизијата не е толку преобликување со помош на анализа, колку што е селекција и затоа велиме дека она што на телевизијата изгледа добро, станува вест. Телевизијата е масовен медиум „*par excellence*“ што ги измени сите концепции на животот, дури и однесувањето на самите луѓе, или, како што вели Сабатини: „*La televisione è il principale dei mezzi di comunicazione di massa.*“¹⁸⁹

Таа е најраширено, најкомплетно, па дури и најнеопходно средство за забава. Всушност, таа е тука за да ја исполни празнината кога многумина не знаат како да го пополнат своето слободно време. Без неа, на многу луѓе животот би им бил во целост неподнослив. Таа е достапна за масовна потрошувачка затоа што ни нуди лесна забава, но и затоа што не е прескапа.

Интересно е размислувањето на Хаузер кој смета дека „се работи за медиум што не сине. Најроштив, добар дел од целината на технологијата на телевизиските студија нон-стоп е вклучена во системот на центриште низ светот. За разлика од другите медиуми, телевизијата нема карактер на свеченост и особеност.“¹⁹⁰

Телевизиската програма, со својата непроменета, однапред дадена програма и неделните продолженија, во потполност се вклопува во обичниот ритам на живеење. Сепак, најпечатлива, но и најтешка за објаснување карактеристика на телевизијата е непосредноста и интензитетот на нејзиното делување врз секој поединец. Можеби и поради самиот факт што, всушност, недостасува телесната присутност на актерот, како и единственоста на производството што бара посебно чувство. Интензивното учество на гледачот во сето она што го гледа и длабоката приврзаност со случувањата што тој ги гледа може да се објасни само со фактот дека апаратот е секогаш во близина и на располагање. Така, малата кутија во станот има речиси

¹⁸⁸ Lorimer, *Ibidem.*, стр.22

¹⁸⁹ Sabatini F, *La comunicazione e gli usi della lingua*, Torino:Loescher Editore, 1998, стр.720

¹⁹⁰ Hauser A., *Sociologija umjetnosti*, 2, Zagreb, Školska knjiga, 1986, стр.156-157

ист силен ефект како и театарот со својата монументалност и ритуал. Разликата е единствено во нивната спротивна природа.

Токму поради тоа, телевизијата денес многумина ја споредуваат со Франкенштајн: „со тој монструм што го измисли човекој, кој тојтоа истиот тој човек не можеше повеќе да го контролира.“¹⁹¹ Споредбата сигурно е преишера, но иоракати е во тоа дека шелевизијата, во споредба со некои други иронајдоци, човекој денес навистина сè иошешко ја контролира. Таа е иприсуина во секој дом, од уиро до вечер, и сè така, секој ден, со недели, со месеци, со години. Вистински потстанар, но потстанар кој го диктира начинот на живеење. Телевизијата има волшебна моќ на сугестија и се смета дека во целокупната досегашна историја на усната, визуелната и писмената информација, немало толку сеопфатно средство за комуникација како телевизијата.

Токму поради овие причини, телевизијата е дефинирана како основно средство на масовната комуникација, *mas medium*¹⁹². Се верува дека дури во 99 % од семејствата во развиениот свет и нешто помалку во третиот свет, постои телевизор. Постојат програми, како на пример, случувањата на 11 септември 2002, Светското првенство во фудбал, отворањето на Олимписките игри, цунамито во Азија и други, кои според некои анализи биле гледани во живо од страна на повеќе од една милијарда луѓе насекаде во светот. Силата на сугестијата на кутијата што стои пред нас кога сме сами во собата, сликите и гласовите од секаде ширум светот, денес дури и од вселената, е навистина неспорен факт што не би можел да се спореди со ништо во историјата на човечкиот развој.

Токму нејзината широка дифузија има тесна поврзаност со употребата на јазикот. Од една страна, телевизиското средство ни дава можност да слушаме и да гледаме повеќе различни говорители, можеме да ги чуеме и јазиците на најмалите народи или, пак, на најстарите. Но, од друга страна, таа придонесува и за фаворизација на одредени модерни јазици и уште повеќе станува иницијатор за издигнување на еден јазик над другите (се мисли на англискиот јазик) и унифицирање на еден јазик, како на пример, италијанскиот јазик над различните дијалекти.

За италијанскиот јазик од особено значење е воведувањето на телевизијата затоа што токму со нејзина помош беше многу

¹⁹¹ Lodi, M., *A TV spenta*, Einaudi, Roma, 2002

¹⁹² Од англискиот јазик, *mass media*, масовно средство. Во денешно време се користи скратената форма *media*, од латинскиот *medium*

поедноставно да се соединат, да се разберат и конечно да се слушнат сите жители на Италија. Познато е дека на италијанскиот јазик му требаше долго време да доживее комплетна јазична унификација.

Оваа голема културна револуција која е повеќе од лингвистичка, беше можна единствено со помош на телевизијата која постепено навлегуваше во секојдневниот живот на секој човек.

Но, постои ли телевизиски италијански јазик? Прашањето за јазикот што се користи на телевизијата, во пораките испратени денес до публиката од малиот екран, одвреме навреме ги привлекува лингвистите¹⁹³ кои го насочуваат своето внимание на говорните акти, но и на структурата на самиот јазик. Функцијата на јазикот-модел што му беше доделена на италијанскиот јазик што се говореше на телевизијата, во годините на повоен период, е од фундаментално значење за преминот од дијалектофонијата кон италијанскиот јазик.

Познатиот италијанист, Де Мауро, ни открива дека во 1951 година повеќе од 60% од Италијанците говореле дијалект во секаков тип на комуникација, на почетокот на шеесетите 30 % говореле италијански, додека 70% од населението бирало меѓу двете можности.¹⁹⁴ Во 1988, 23,3% од населението говорат на дијалект, 31 % говорат само италијански, додека 16,3% жители на Италија бираат помеѓу италијанскиот и дијалектите, но претпочитаат да говорат на италијански.¹⁹⁵

Навистина, оптимизмот на Де Мауро не води до заклучок дека за јазичната унификација на Италија најголема улога имала телевизијата. Во одредена смисла, тој бил во право, но, дали навистина постоела унификација и што е со раѓањето на феноменот на секојдневниот јазик *italiano corrente*¹⁹⁶ кој не е сѐопшто јазик? Сѐопшто збор за скок од дијалект или дијалект кон сѐопшто јазик – всшчачки јазик создаден со цел сѐопшто да го разберат. Значи, и весничките и телевизиските во Италија ги пресликуваа самоунифицираните инструменти кои ги користеа во унификацијата на администрацијата, војската и образованието. Токму поради тоа не можеме да се согласиме во целост дека имало унификација. Би требало да се догаде дека таа била проследена со создавање на всшчачки јазик без какви

¹⁹³ Diadori P., *L'italiano televisivo*, Bonacci editore, Universita' per stranieri di Siena, Roma, 1994

¹⁹⁴ De Mauro T., „Lingua parlata e TV”, *Televisione e vita italiana*, ERI, Torino, стр.28

¹⁹⁵ Vignuzzi U., „Chi parla ancora dialetto?” in *Italiano e Oltre* 3, 1988, N.5 стр. 241-245

¹⁹⁶ Garelli C., *Lessico prefabbricato*, Longo Editore, Ravenna, 1996, стр.21

било оишћесћивени врски. Со друѓи зборови, јазична унификација со сила. Единствено шћо со сигурносћ може да се каже е дека шћелевизијата шћозитћивно делувала на јазичната унификација шћо можат да го шћврдат и сћатћистћичките шћодатиоци. Сћоред Де Мауро, во шћоа време може да се зборува за оишћесћивена револуција на шћелевизијата иако само 10% од гледачите имале можносћ да ја следат шћелевизијата од соисћивените домови. Позитћивно шћо било шћоа шћо, шћоради неможносћта да гледаат дома, луѓето оделе надвор, во друѓи домови или јавни локали да ја следат шћроѓрамата. Во шћочешћоците на 20-оит век, за шћрвјат се користит италијанскиот јазик и надвор од круѓот на семејството.

Телевизијата имаше подолготрајно јазично влијание и континуитет во однос на другите медиуми. Таа не беше само чиста забава туку информативен сервис, а широкиот дијапазон на нејзините содржини би можеле да го споредиме со содржините во весниците. Не постоела и нема ни да постои тема која телевизијата не може да ја обработи. Токму тоа го прави телевизискиот италијански јазик, синтаксички и лексички многу поразличен и побогат од оној на киното и на радиото. Во телевизиските и радиските програми доминира, пред сё, римскиот говор, па, така, спонтано, радиото и телевизијата ги зацврстија своите модели на изговор и истите ги раширија низ територијата на цела Италија.

1. Каракћеристћики на италијанскиот јазик на шћелевизијата

Прашањето за специфичен телевизиски јазик *specifico televisivo* е предмет на чести истражувања што резултирале во повеќе размислувања, меѓу кои и оние дека:

1. Телевизиските емисии не се ништо друго освен варијанти на кинематографијата;
2. Поради силата на брзата слика и на брзиот говор на телевизијата, таа има своја специфична автономија;
3. Телевизијата има своја особена креативност.

Но, во реалноста, доволно е да се прифати типолошката хетерогеност на емисиите кои, според употребата, може да се групираат во директни хроники и документарни емисии. Телевизијата е создадена

од најразлични форми на емисии (концерт, балет, опера, театар, спорт, кино, итн.), а исто така, и од различни форми на комуникација (образовна програма, конференции за печат, емисии во живо, квизови итн.). Телевизиските апарати го носат светот во домот, а телевизискиот гледач ја има личноста од телевизискиот екран како гостин во домот. Од гледна точка на користењето на јазикот, сето тоа доведува до цела низа карактеристики. Телевизискиот говор, за разлика од јазикот на радиото, не е унитарен и може да варира од наједноставни до најкомплицирани формулации. Кај телевизискиот јазик, наоѓаме примери на неформален и стандарден говор, едноставна лексика и синтакса. Како пример, најчесто се наведува стилот на Мајк Бондорно, познат италијански водител, за кого повеќето новинари велеле дека „неговиот вокабулар има само 15 зборови.“¹⁹⁷

Но, стилот на Бондорно е еден специфичен пример на телевизиски јазик. Во почетокот можеа да се сретнат најразлични јазици, неформални, со регионализми, полни со дијалектализми, а само две години по појавата на телевизијата се јавуваат и првите противници на телевизискиот јазик. Во нестручните телевизиски водители тие ја наоѓале причината за декадентноста на италијанскиот јазик.

Подоцна, во емисиите се преминува од неформален и импровизиран јазик кон оној што најчесто се нарекуваше свесен јазик (*consapevole*), јазик формално поопределен. Користењето на литературниот јазик доминира во научните и документарните емисии. Во образовните емисии, јазикот ги нуди сите можности на интеграција со сликата и, во краен случај, и со самиот напис, трансформирајќи го гледачот во читател. Целокупноста на јазикот и на неговите употреби, формални и неформални, регионални и стандардни, говорни и пишани, е сместена во телевизиските емисии.

Наспроти богатството на разните употреби на италијанскиот јазик, во тоа време многу малку се водело сметка за дијалектите. Поради тоа се случувале ситуации на неразбирање во емисиите при директните јавувања, кога некој говорел на дијалект. Неразбирањето и сèвкупната негативна реакција ги зафаќа дури и литературните текстови и без оглед на тоа што би рекле пуристите, треба да се констатира дека, во однос на користењето на дијалектот, телевизијата

¹⁹⁷ Dardano, M., *Il linguaggio dei giornali italiani*, Laterza, Roma, Bari, 1981.str. 438 Bongiorno, << impareggiabile in Lascia e raddoppia >>, ha un vocabolario di 15 parole. L'incidenza del linguaggio di Bongiorno puo' misurarsi osservando che il suo uso di personaggio, inizialmente condannato dai ben parlanti si e' poi diffuso perfino tra i lessicografi.

имаше ефект на негово намалување или употреба само во ситуации врзани за некој одреден лик. Исто така, мал е бројот на странските зборови во јазикот на телевизијата во тоа време, па дури и кога некој ќе се осмелел да ги воведи во некоја емисија, публиката реагираше со големо негодување.

Вреднувањето на јазичното влијание што телевизијата го има би требало да започне со истакнување на бројот на гледачите. Еве неколку податоци, резултати на различни истражувања, најчесто спроведени од страна на самите радиотелевизиски органи: во 1958 година, 2,2% од целата популација е претплатена на телевизија и таа е концентрирана, пред сè, во главните градови. Во 1962 година, бројот се зголемува на 6,8 % претплатници. Во Италија, 37,2 % фамилии можеле да се пофалат дека во домовите имаат телевизор.

Само за споредба, во периодот помеѓу 1958 и 1961, бројот на театарски билети продадени за една година во Италија, варираше помеѓу 3 и 4 милиони, а тоа би значело дека во сите театри во Италија, бројот на гледачите во текот на една година одговара речиси идентично со бројот на гледачите на една скромна телевизиска вечер.

Нашата цел е да направиме анализа на јазичното функционирање на телевизијата. Тоа би можело да се направи водејќи сметка за класичната Сосирова дистинкција врз основа на два профила:

1. Според внатрешниот профил, би требало да се докаже во колкава мера телевизијата го модифицирала италијанскиот речник во целост, во текот на последните 15 години.
2. Според надворешниот профил, т.е. според профилот на интерференциите меѓу различните идиоми на полуостровот (дијалекти и современ јазик) и на условите за живот на тие идиоми. Значи, потребно е да се согледа на кој начин и во колкава мера телевизијата го модифицирала односот меѓу јазикот и дијалектите кај италијанците и дијалектофоните и на оние што ги користеле и двете можности подеднакво.

Внатрешните трансформации на италијанскиот вокабулар што се однесуваат на телевизијата, припаѓаат на две основни категории: семантички иновации и лексички иновации. Зборови што веќе постоеле во италијанскиот јазик, од страна на телевизијата биле ставени во употреба со поголема честотата отколку во минатото.

2. Телевизискиот јазик како посебен вид пренесен јазик

Во последниве неколку години бевме и уште сме сведоци на брзата експанзија на новите комуникативни канали од далечина (телевизија, радио, кино, телефон, факс, модем, интернет, видеотел, комуникатори итн.) кои, од своја страна, се приближија до традиционалните канали: говорење и пишување.

Се поставува прашањето дали сега имаме појава на еден сосем нов вид на канал, таканаречен *пренесен канал*¹⁹⁸. Кога би го дефинирале, тогаш тој би ги содржел јазичните пораки испратени преку фонични извори, но и фонично-звучните (индиректните).

ТВЈ¹⁹⁹ претставува средство за масовна комуникација и би го дефинирале како:

- Супер регистар што во себе содржи, но и го приспособува кон сопствените карактеристики и сопствените функции, сè она што може да го присвои;
- Едноставно средство за пренос на комуникативни контексти од различна сфера.

Самиот факт што јазичните пораки стигнуваат до гледачите најчесто по устен пат, не ни дозволува да го дефинираме ТВЈ како пример на чист говорен јазик. Впрочем, токму тука можеме да ја согледаме интерференцијата помеѓу усната и писмената форма на јазикот. ТВЈ има заеднички карактеристики и со усното, но и со писменото изразување. Како заеднички елементи со писменото изразување би ги споменале следните карактеристики:

- пораката може да стигне до примачот и на голема далечина;
- испраќачот и примачот не ја делат истата комуникативна ситуација;
- не постои повратна информација, оној што говори не може да ги види реакциите на примачите на пораката, а тие, пак, не можат од своја страна да влијаат на испраќачот.

¹⁹⁸ Dardano, M., *Il linguaggio dei giornali italiani, Lingua non letteraria e lingue speciali*, Centro per lo studio dell'insegnamento all'estero dell'italiano, Università degli studi di Trieste, Trieste 1974,

Sabatini F., *La comunicazione e gli usi della lingua*, Loescher Editore, Torino, 1998, стр.90-106

¹⁹⁹ Во понатамошниот текст ТВЈ ќе ја употребуваме наместо телевизиски јазик

Заедничко со усмената форма е :

- користење на гласот;
- комуникацијата се базира и врз компонентата вид;
- може да има фидбек-повратна реакција (директни емисии, вклучувања на гледачите во живо);
- ако пораката не е запишана или снимена, брзо исчезнува, без да му дозволи на примачот да ја преслуша или, пак, да размисли за неа.

Меѓутоа, ТВЈ има и свои посебни карактеристики:

- постоење на вербални комуникативни канали коишто постојат и во комуникацијата лице в лице, секако, без придружни карактеристики како што се чувството за допир, мирис и вкус;
- едnodимензионално претставување на реалноста;
- колективна продукција на пораката;
- масовна дестинација на пораката.

Значи, анализирајќи ги телевизиските програми во целост, можеме да проследиме целина од интермедијални вариетети меѓу пишаното и говорното и тоа:

- во насловите што ги следат вестите, во слоганите што ги следат рекламите, во титловите на филмовите и странските емисии; *Fatti del giorno, Il primo giorno di pace*
- во пишаниот говор (-*parlato scritto*), она што се чита на глас во рекламните слогани; *Rio Mare il tonno bello*
- во контролираниот говор (-*parlato controllato*), најчесто водителите имаат однапред подготвени прашања и имаат за цел да му дадат на разговорот текстуалност која повеќе е врзана за пишаното отколку за говорното (експерти, специјални сектори и водители);
- во говорниот говор (-*parlato-parlato*) (интервјуа, говорни емисии, ток -шоу, улични анкети или, пак, телефонски јавувања) кога слободно се говори на општи теми, најчесто нецелосно однапред подготвени. Да го проследиме извадокот од емисијата: *C'è posta per te*

Allora, signora Celini, parliamo di baci. La prima volta che suo marito la baciò, Lei provò la sensazione di...?.....

Ma un po' era una cosa..... un po' desiderata.... però è uscita bene, è stata una cosa proprio bella....

Che vi siete detti...?

Sì, appunto, eravamo un po' inesperti.....

- во спонтаниот говор (- parlato spontaneo), спонтан разговор најчесто на луѓе што не знаат дека се снимени, како на пример, во емисијата скриена камера *Scherzi a parte*.

Al punto che ve' fermate! Come a che punto siamo? Io ve denuncio

Ако ја оставиме на страна желбата на одредени водители за спектакуларност и за постоење на еден агресивен јазик, ТВЈ речиси секогаш нуди пример за италијанскиот среден јазик или, пак, за неостандард. Станува збор за јазик (устен и писмен) со среден степен на формалност каде што сè повеќе се зацврстуваат многу карактеристични црти на говорниот јазик. Се смета дека претпочитувањето на средно формален или фамилијарно информативен комуникативен регистар го поттикнува односот на доверба со гледачите. Имитацијата на реалноста не е веќе дел на имагинацијата или на киното, туку навлегува во сите видови емисии (политички, информативни, научни, забавни итн.).

Сепак, ние би го дефиниравме ИТВЈ - нешто помеѓу говор и писмо, а фактот што јазичните пораки стигнуваат до гледачите најчесто по устен пат, не ни дозволува да го дефинираме ТВЈ како пример на чист говорен јазик. Впрочем, токму тука можеме да ја согледаме интерференцијата помеѓу усното и писменото. Пренесеното има заеднички карактеристики и со усното, но и со писменото.

На крај, би заклучиле дека јазикот на телевизијата има функција на јазик модел, најблизок до стандардниот во однос на другите сектори како што се литературата и микројазиците. Современиот италијански јазик на телевизијата покажува општа редукција на стандардната морфологија, токму на онаа која се опишува во нормативните граматики. Пред сè, во определени системи - особено во глаголскиот систем, потоа во упростувањето на одредени парадигми каде што одделни форми се користат со поширок дијапазон на можности, поголеми од оние што ги нуди стандардот, наместо други форми кои полека исчезнуваат или опстојуваат во многу ретки комуникативни ситуации.

* * *

Без комуникација не може да постои ниту едно општество. Бројни автори комуникацијата ја сметаат за *conditio sine qua non* на човечкиот живот и општественото уредување. Таа е функционално неминовен предуслов за секој општествен систем и најзначаен базичен општествен процес воопшто. Комуникација не е еднозначен поим, туку се употребува во голем број дефиниции што се преклопуваат со други поими, најчесто со интеракцијата. Поради тоа, некои автори ги употребуваат двата термина како синоними и ја дефинираат комуникацијата како предизвикувач на реакции. Според други автори, поимите комуникација и однесување имаат исто значење. Други, пак, ја ограничуваат комуникацијата само на пренесување на информации, односно за нив комуникацијата е процес во кој една информација се пренесува од испраќачот до примачот.

Можеби поимот *комуникација* најдобро би одговарал на *секаков вид испраќање јазични пораки*, само со еден битен услов: примарниот испраќач на пораки, како и нивниот конечен примач, мора да биде човек. Вистинската комуникација постои само тогаш кога постои некој што испраќа и некој што прима порака. Комуникацијата подразбира, пред сè, човеково дејство или облик на човекова општествено детерминирана пракса. Во зависност од доминацијата на определен тип на медиуми, во комуникацијата се разликуваат усни, писмени и електронски општества. Комуникацискиот модел на Јакобсон, е земен како појдовна основа за разгледување на основните елементи во процесот на комуникација.

Разгледувајќи ги различните форми на комуникација сметаме дека покрај писмената и усната форма интересно би било за читателот да се запознае и со третиот вид комуникација, таканаречена пренесена комуникација која почна да се создава со пронаоѓањето на средствата за комуникација на далечина: телефонот, радиото, телевизијата (како говорни средства) и писмените форми како интернетот, електронската пошта и смс пораките.

Со оглед на фактот дека социолошкиот аспект на комуникацијата се манифестира во две сфери: сферата на јавноста и сферата на приватноста, се наметна потребата од разгледување на приватната, јавната и масовната комуникација. Под поимот приватна комуникација подразбираме делумно институционализирана сфера со имплицитни и експлицитни општествени норми преку кои се одвива регулирањето

на општествениот живот. Поимот јавна комуникација е дефиниран во најширока смисла на зборот, како комуникациска сфера во која припадниците на некое општество се занимаваат со прашања од заеднички интерес и во која ги обликуваат своите заеднички желби и ставови. Масовната комуникација ги подразбира сите облици на комуникација преку кои индиректно (т.е. при просторна или временска оддалеченост меѓу партнерите во комуникацијата) и еднострано (без промена на улогите на оној што искажува и оној што прима), јавно се дистрибуираат искази со помош на технички средства за дистрибуирање, т.е медиуми до публиката.

Крајната цел на сите медиуми е комуникацијата. Масовните медиуми не само што станаа белег на современото општество и на масовното комуницирање, туку во голема мера ја определуваат и самата природа на општеството. Тие претставуваат збир на активности со посебни технолошки конфигурации и се врзани за формално конституирани институции или медиумски канали. Функционираат во согласност со одредени закони, правила, сфаќања, професионални кодекси и пракса. Производ се на лицата кои имаат одредени улоги - сопственици, продуценти, дистрибутери и публиката. Масовните медиуми пренесуваат информации, забава, слики и симболи до масовната публика.

При пренесувањето на информации медиумите влијаат врз корисниците. Размислувањето за ефектите на медиумите и вреднувањето на тоа влијание е една од главните задачи на истражувањето во повеќето општествени науки. Сепак, кога говориме за ефектите на медиумите, треба да истакнеме дека не секогаш тие се користат само за исполнување на нивната основна функција – комуникацијата, туку најчесто се користат во стратегиски цели. Во таа смисла сметаме дека нивното користење секогаш треба да биде со доза на претпазливост.

БИБЛИОГРАФИЈА

- AA.,VV., *Italiano d'oggi. Lingua non letteraria e lingue speciali*, Lint, Trieste, 1974.
- AA.,VV., „Libro e mass media: Lingua e letteratura, Civiltà italiana“, 1995, *ATTI dell` XI congresso dell` AIPI*, Perugia 25-27 Agosto, 1994.
- AA.,VV., *Dieci anni di televisione in Italia*, Eri, Torino, 1964.
- AA.,VV., *Gli italiani trasmessi. La radio*, Accademia della Crusca, Firenze, 1997.
- Abruzzese A., *Metafore della pubblicità, collan: I turbamenti dell`arte*, Costa end Nolan , Milano, 2000.
- Abruzzese A., *Lo splendore della TV, Origini e destini del linguaggio audiovisivo*, Collana: I turbamenti dell`arte, Costa Nolan, Milano, 1999.
- Abruzzese A., Colombo F., *Dizionario della pubblicità*, Zanichelli, Bologna, 1994.
- Accornero A., *Manuale di linguaggio giornalistico*, Etas Libri, Milano, 1976.
- Alber P., *Istorija štampe*, Plato, XXV vek, Beograd, 1996. Alfieri G., „Lingua di consumo e lingua di riuso“, Serianni, L., Trifone, P., *Storia della lingua italiana*, Vol. II, Scritto e parlato, Einaudi, Torino, 1994.
- Altieri B., „Lingua dei giornali nei giornali“, *Lingua e stile*, IX,N.3. Il Mulino, Bologna, 1974: 578-609.
- Amor T., *L`italien de la politique en 1000 mots*, Belin, Paris, 1994.
- Ambel M., *Insegnare La lingua. Quale grammatica?*, Bruno Mondadori, Milano, 1982.
- Арсовиќ Ј., „Нека огрешења о лексичко-синтаксичку норму у језику дневне штампе.“ Зборник на трудови поднесени на Конференцијата одржана во Скопје: *Јазикот во јавната комуникација*, Скопје, 1981: 47-50.

- Ascoli G. I.**, *Scritti sulla questione della lingua*, ed. Corrado Grassi, Piccola Biblioteca Einaudi, Torino, 1975.
- Bal F.**, *Moč Medija, mandarin i trgovac*, Clio, Beograd, 1997.
- Balle F.**, *Médias et société*, Montchrestien, Paris, 1995.
- Bally, C.**, *Linguistique générale et linguistique française*, Bern, 1950.
- Barthes R.**, *Eléments de sémiologie*, "Communications", 4, 1964 (*lementi di semiologia*, Torino, Einaudi, 1966).
- Baylon C., Xavier M.**, *La communication*, Nathan, Université, 1991.
- Beccaria G. L.**, *Dizionario di linguistica e di filologia, metrica, retorica*, Einaudi, Torino, 1995.
- Beccaria G. L.**, *Dizionario di linguistica*, Torino, 1994.
- Beccaria G. L.**, *I linguaggi settoriali in Italia*, Bompiani, Milano, 1973.
- Berretta M.**, *Morfologia*, (a c. di) A. Sobrero, *Introduzione all'italiano contemporaneo. Le Strutture*, Laterza, Bari, 1993: 193-245.
- Berrutto G., Beretta M.**, *Lezioni di sociolinguistica e linguistica applicata*, Liguori Editore, Napoli, 1988.
- Berrutto G.**, *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*, La Nuova Italia Scientifica, Roma, 1987.
- Bettetini G.**, *L'audiovisivo. Dal cinema ai nuovi media*, Bompiani, Milano, 1996.
- Bloomfield L.**, *Scienza del linguaggio e linguaggio della scienza*, Marsilio, Padova, 1970.
- Boelke P., Mancini C.**, *L'italien de la presse en 1000 mots*, Belin, Paris, 1993.
- Bonomi I., Alfonzetti G.**, *Le varietà diafasiche e diastratiche del repertorio*, Icon, Italian Culture on the Net, Modulo N.7, <http://www.italicon.it/>
- Boyer H.**, *Éléments de sociolinguistique, Langue, communication et société*, Dumond, Paris, 1991.
- Bruneau C.**, *La langue du journal*, Paris, 1954.
- Bruni F.**, *L'italiano. Elementi di storia della lingua e della cultura*, Utet, Torino, 1984.
- Cardona G.**, *La lingua della pubblicità*, Longo, Ravenna, 1974.
- Cecioni C.G., Del Lungo Camiciotti G.**, *Lingua letteraria e lingua dei media nell'italiano contemporaneo*, Le Monnier, Firenze, 1987.
- Ceserani G.**, *Storia della pubblicità in Italia*, Laterza, Bari, 1988.
- Chiantera A.**, *Una lingua in vendita: l'italiano della pubblicità*, La nuova Italia Scientifica, Roma, 1989.
- Čomski N.**, *Sintaksičke strukture*, Dnevnik, Književna zaednica Novog Sada, Novi Sad, 1984.

- Cortelazzo M.A., „Lingua e mass-media”, Holtus G., Metzeltin M., Schmitt C. (a c. di), *Lexikon der romanistischen Linguistik*, vol. IV, Niemeyer, Tübingen, 1988.
- Corti M., *Per una nuova prospettiva nello studio del linguaggio pubblicitario*, in AA.VV., *Italiano d'oggi. Lingue letterarie e lingue speciali*, Lint, Trieste, 1974.
- Coseriu E., *Sincronia, diacronia e storia*, Bollati Boringheri, Torino, 1981.
- Curran J., „Communications, power, and social order” in M. Gurevith *et al.*, *Culture, Society and the Media*, Methuen, London, 1982.
- Dardano M., *Il linguaggio dei giornali italiani*, Laterza, Bari, 1973.
- Dardano M., *Il linguaggio dei giornali italiani, Lingua non letteraria e lingue speciali*, Centro per lo studio dell'insegnamento all'estero dell'italiano, Università degli studi di Trieste, 1974.
- Dardano M., „Questioni di metodo nello studio della lingua dei giornali”, *Storia linguistica dell'Italia nel novecento*, SLI, Atti del Quinto Convegno internazionale di Studi, Roma, 1,2 giugno 1973, Roma: 15-37.
- Dardano M., *Manualetto di linguistica italiana*, Zanichelli, Bologna, 1994.
- De Mauro T., „Lingua parlata e TV”, *Televisione e vita italiana*, ERI Torino, 1982.
- De Mauro T., *Guida all'uso delle parole*, Roma, 1980.
- De Mauro T., *Storia linguistica dell'Italia unita*, Bari, Laterza 1970.
- De Mauro T., „Lingua parlata e TV”, in AA.VV., *Televisione e vita italiana*, ERI, Torino, 1968.
- De Mauro T., *Il linguaggio televisivo e la sua influenza*, Editori Laterza, Bari, 1989.
- De Mauro T., *Storia linguistica dell'Italia unita*, Editori Laterza, Bari, 1991.
- De Sola Pool I., *The Prestige Papers, A Survey of their Editorials*, Stanford University Press, 1952.
- Debray R., *Le pouvoir intellectuel en France*, Ramsay, Paris, 1979.
- Devoto G., *Il linguaggio d'Italia, storia e strutture linguistiche italiane dalla preistoria ai nostri giorni*, Rizzoli, Milano, 1996.
- Devoto G., Oli G., *Nuovo vocabolario illustrato della lingua italiana*, Selezione del Reader's Digest, Milano, 1987.
- D'Addio W., *Grammatica trasformazionale italiana*, SLI, Buizoni, Roma, 1993.

- D'Achille P., *L'italiano scritto, parlato e trasmesso*, Icon-Italian Culture on the Net, <http://www.italicon.it>.
- D'Achille P., *Sintassi del parlato e tradizione scritta della lingua italiana*, Bonacci, Roma, 1990.
- Diadori P., „La lingua dei telegiornali italiani degli anni '90“, *“Rassegna Italiana di Linguistica Applicata”*, N.25, 1993.
- Diadori P., *L'italiano televisivo*, Università per stranieri di Siena, Bonacci, Roma, 1994.
- Diadori P., *L'italiano televisivo*, Bonacci, Roma, 1994.
- Diadori P., *Senza parole 100 gesti degli italiani*, Bonacci, Roma, 1990.
- Diadori P., *Gli italiani trasmessi*, Bonacci, Roma, 1997.
- Doglio D., *La radio: origine, storia, modelli*, Mondadori, Milano, 1980.
- Eco U., et al., *Informazione*, Il Saggiatore, Milano, 1979.
- Eco U., „The multiplication of the media“ Eco, *Travels in Hyperreality*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1986.
- Eco U., *Come si fa una tesi di laurea*, Bompiani, Milano, 1977.
- Fishman J., *Sociologija jezika*, IGKRO, Svjetlost, OOUR Zavod za udzbenike, Sarajevo, 1978.
- Gadda C., *Norme per la redazione di un testo radiofonico*, ERI, Roma, 1953.
- Garavelli Montanara B., „Lo stile nominale nella lingua giornalistica, proposte per un'analisi testuale“, *Italiano d'oggi*, Trieste, 1974.
- Garavelli Mortara B., *Manuale di retorica*, Bompiani, Milano, 1989.
- Garelli C., *Lessico preffabbricato*, Longo Editore, Ravenna, 1996.
- Gocini Đ., *Istorija novinarstva*, Clio, Beograd, 2001.
- Gone Ž., *Obrazovanje i mediji*, Clio, Beograd, 1998.
- Gotti M., *I linguaggi specialistici*, La Nuova Italia, Firenze, 1991.
- Grasso A., *Storia della televisione italiana*, Garzanti, Milano, 1992.
- Hauser A., *Sociologija umjetnosti*, 2, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
- Hoggart R., *La Culture du pauvre*, Paris, 1957.
- Jakobson R., *Essai de linguistique générale*, Minuit, Paris, 1963.
- Klajn I., *Uticaj engleskog jezika u italijanskom*, Filološki Fakultet, Beograd, 1971.
- Kristal D., *Енциклопедиски речник moderne lingvistike*, Nolit, Beograd, 1985.
- Кунчик М., Ципфел А., *Вовед во науката за јублицистиката и комуникации*, Фондација „Фридрих Еберт“, канцеларија Скопје, 1998.
- Laswell H.D., N.Leithes, *Language of Politics, Studies in Quantitative Semantics*, New York 1949.

- Lavinio C., Sobrero, A.A., *La lingua degli studenti universitari*, La Nuova Italia, Firenze, 1991.
- Liverani Bertinelli F., *L'italiano contemporaneo visto attraverso la stampa*, Guerra, Perugia, 1994.
- Lodi M., *A TV spenta*, Einaudi, Roma, 2002.
- Lorimer R., *Masovne komunikacije, komparativni uvod*, Clio, Belgrad, 1998.
- Malvezzi F., *Itinerari della parola, Grammatica Italiana*, Società Dante Alighieri, 1990.
- Manacorda M.A., *Il linguaggio televisivo, ovvero la folle anadiplosi*, Armando, Roma, 1980.
- Maraschio N., „L'italiano del doppiaggio”, *La lingua italiana in movimento*, Accademia della Crusca, Firenze, 1982.
- Martini O., *La lingua e la radio*, Sansoni, Firenze, 1951.
- McQuail D., *Mass Communication Theory: An Introduction*, Sage Publications, Beverly Hills, 1983.
- Medici M., „Alcuni aspetti del linguaggio televisivo”, *Lingua nostra*, XXII, 1961.
- Medici M., *Il linguaggio del giornalismo*, Mursia, Milano, 1992.
- Medici M., *La parola pubblicitaria. Due secoli di storia fra slogan, ritmi e wellerismi*, Marsilio, Venezia, 1986.
- Mek Kvejl D., *Uvodu sociologiju masovnih komunikacija*, Glas, Beograd, 1976.
- Melloni A., *Bada a come guardi: comunicazione televisiva e didattica delle lingue*, Bulzoni, Roma, 1986.
- Mengaldo P.V., „Il Novecento”, F. Bruni (a c.di), *Storia della lingua italiana*, Il Mulino, Bologna, 1994.
- Migliorini B., *Storia della lingua italiana*, Firenze, 1960.
- Minova-Urkova L., *Stilistika na sovremeniot makedonski jazik*, Magor, Skopje, 2003.
- Mironski M., *Novinarsko izrazuvawe*, Studentski zbor, Skopje, 1992.
- Murialdi P., „Il Decennio che ha cambiato la mappa dei media italiani”, *Il linguaggio del giornalismo*, Muria, Milano, 1992.
- Nazio P., *Le parole della televisione*, Gremese, Roma, 1989.
- Necioni G., „Questiti e risposte”, *La Crusca per voi*, Firenze, 1992.
- Necioni G., „Parlato-parlato, parlato-scritto, parlato-recitato”, *Strumenti Critici*, X, 1976.
- Novelli S.- Urbani G., *Dizionario italiano. Parole nuove della seconda e terza repubblica*, Roma Datanews editrice, Roma, 1995.

- Ong W. J., „Oralità e scrittura. Le tecnologie televisivo”, Serianni L., *Storia della lingua italiana*, Vol. II, Scritto e parlato, Einaudi, Torino: 271-290
- O' Sullivan T., J.Hartle, D.Saunders, and J. Fiske, *Key Concepts in Communication*, Methuen, Toronto, 1983.
- Packard V., *I persuasori occulti*, Einaudi, Torino, 1958.
- Paradisi E., *Gli italiani trasmessi*, 1997.
- Pellegrini G.B., *Saggi di linguistica italiana. Storia struttura società*, Boringhieri, Torino, 1975.
- Perugini M., „La lingua della pubblicità”, *Storia della lingua italiana*, II, (a c. di) L. Serianni e P. Trifone, Einaudi, Torino, 1994: 599-615.
- Picchi F., *Economic Business. Dizionario enciclopedico economico e commerciale*, Zanichelli, Bologna, 1986.
- Pirella E., *Intervista a Emanuele Pirella*, „Max”, novembre 1998.
- Rafaelli S., *Gli italiani trasmessi. La Radio*, Firenze, Accademia della Crusca, Firenze, 1997.
- Remondino E., *Televizija ide u rat*, Clio, Beograd, 2002.
- Renzi L., *Grande grammatica italiana di consultazione I*, La frase, i sintagmi nominali e proposizionali, Capitolo 6, Bologna, Il Mulino, 1996.
- Ridanović M., *Jezik i njegova struktura*, Svjetlost, Sarajevo, 1985.
- Rivola R., *La lingua dei notiziari radiotelevisivi nella Svizzera italiana*, Losone, Poncioni, 1994.
- Rossini F., „Rema, L'oralità del testo televisivo”, *Studi italiani di linguistica teorica ed applicata*, XVII, 2-3, 1988.
- Sabatini F., *La comunicazione e gli usi della lingua*, Loescher Editore, Torino, 1998.
- Sabatini F., „La comunicazione orale, scritta e trasmessa: la diversità del mezzo, della lingua e delle funzioni“ in AA.VV. (a c. di), *Educazione linguistica nella scuola superiore*, Roma, Provincia di Roma- Istituto di Psicologia del CNR, Roma, 1982: 103-127.
- Sabatini F., „Prove per l'italiano «trasmesso»”, in AA.VV. (a c. di), *Gli italiani trasmessi. La radio*, Accademia della Crusca, Firenze, 1997: 11-30.
- Саржоска А., *Италијанизмије во македонскиот јазик*, магистерска теза, фонд на Филолошкиот Факултет „Блаже Конески“, Скопје, 1996.
- Savič M., „L'uso dei tempi passati nei quotidiani pubblicati nelle lingue romanze con particolare riguardo all'italiano”, *Linguistica* XIX, I, Ljubljana, 1979: 171-195.

- Scandone F.**, „Sulle strutture informative dell'italiano nei radio e telegiornali RAI“ in Franchi De Bellis A., Savoia L.M. (a c. di), *Sintassi e morfologia della lingua italiana d'uso. Teoria e applicazioni descrittive*, Atti del XVII Congresso Internazionale della SLI, Bulzoni, Roma, 1985.
- Scotti Morgana, S.**, *Le parole nuove*, Zanichelli, Bologna, 1981.
- Serianni L., Trifone P.**, (a c. di), *Storia della lingua italiana*, I, II, III, Einaudi, Torino, 1993, 1994.
- Serianni L., Trifone P.**, (a c. di), *Storia della lingua italiana. Vol. II, Scritto e parlato*, Einaudi, Torino, 1994.
- Simone R.**, „I mass media e il comportamento linguistico degli italiani“, Lo Cascio V. (a c. di), *L'italiano in America Latina*, Le Monnier, Firenze, 1987.
- Simone R.**, „Specchio delle mie lingue“, *Italiano e oltre*, 2, 1987.
- Simone R.**, „Una tipologia di “fatti” e di “notizie”, *Italiano e Oltre*, 4, 1990.
- Simone R.**, *Fondamenti di linguistica*, Bari-Roma, 1990.
- Škiljan D.**, *Pogled u lingvistički*, Školska Kniga, Zagreb, 1987.
- Škiljan D.**, *Javni jezik*, Biblioteka XX Vek, Beograd, 1998.
- Sobrero A.**, „Effetti linguistici dei mezzi di comunicazione di massa“, *Parole e metodi*, 2, luglio 1971.
- Sobrero A.**, „Le caratteristiche del parlato radiofonico“, *Italiano e Oltre*, V, 4, 1990.
- Sobrero A.**, „Le telefonate in diretta: struttura, scelte linguistiche e organizzazione conversazionale“, in AA.VV. (a c. di), *Gli italiani trasmessi. La radio*, Accademia della Crusca, Firenze, 1997.
- Sobrero A.**, *Introduzione all'italiano contemporaneo. La variazione e gli usi*, Laterza, Roma, 1993.
- Sobrero A.**, *Introduzione all'italiano contemporaneo. Le strutture*, Laterza, Roma, 1993.
- Sorella A.**, „La televisione e la lingua italiana“, *Quaderni della Rivista Trimestrale*, 62-63, 1980: 291-300.
- Spina S.**, „Il Corpus di Italiano Televisivo (Cit): struttura e annotazione“, *Atti del Convegno SILFI 2000*, Duisburg, 2000.
- Spina S.**, „The use of left and right dislocation in the language of Italian television: A corpus-based study“, *International Conference on Historical Linguistics, ICHL*, Copenhagen, 2003.
- Spina S.**, „Che lingua si parla in televisione? Primi risultati di una ricerca“, in *Tuttitalia*, 21, Spring, Association for Language Learning, Rugby, 2000.

- Stefanelli S.**, *Il parlato radiofonico*, IcoN- Italian Culture on the Net, Modulo N. 6 <<http://www.italicon.it/>>
- Stoetzel J.**, *Psihologija interpersonalnih odnosa*, Zagreb, 1988.
- Testa T.**, *La parola immaginata*, Pratiche, Milano, 2000.
- Trabalza C.**, *La grammatica degli italiani*, Allodi Editore, Le Monnier, Firenze, 1947.
- Trabalza C.**, *Storia della grammatica italiana*, Forni, Bologna, 1963.
- Vignuzzi U.**, "Chi parla ancora dialetto?", *Italiano e Oltre*, 3, 1988:241-245.
- Zamurović N.**, „Novinski naslovi na prvoj strani Le Monde-a i Politike“, *Jazikot vo javnata komunikacija*, Zbornik na trudovi podneseni na konferencijata odr`ana vo Skopje od 21-23.11.1979, Društvo za primeneta lingvistika na Makedonija, Skopje, 1981.

САЈТОГРАФИЈА:

- www.babelot.com
- www.liberliber.it/biblioteca/index.htm
- www.alice.it/publish/net.pub/elencalf.htm
- www.alice.it/virtual/net.vir/vnetita.htm
- www.maldura.unipd.it/biblio/vrd/linkita.html
- www.alice.it
- www.italicon.it
- www.railibro.rai.it
- www.radio.rai.it/radio3/
- www.accademiadellacrusca.it/la_lingua_in_rete.shtml
- www.garzantilinguistica.it
- www.biblit.it/default.htm
- www.edigeo.it/EdihomI/Sitoteca/guidaint.htm

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	7
ПРВ ДЕЛ	
ГЛАВА I. КОМУНИКАЦИЈА: ПОИМ И ДЕФИНИЦИЈА	
1.1. Дефиниција на поимот <i>комуникација</i>	11
1.2. Дефиниција на комуникацијата според Инис-Меклаунивиот природ	14
1.2.1. Усни, писмени и електронски општества	16
2.1. Комуникацијата: една дефиниција	17
2.2. Испраќач наспроти примач	19
2.3. Код	21
2.4. Канал за комуникација	22
3. Комуникациски форми: видови	24
3.1. Усна комуникација	24
3.2. Писмена комуникација	26
3.2.1. Писмена и усна комуникација: карактеристики	28
3.2.2. Писмена и усна комуникација: цели	29
3.2.3. Писмена и усна комуникација: разлики	30
3.3. Трет вид на комуникација	32
3.3.1. Електронска усна комуникација	33
3.3.2. Електронска аудио-визуелна комуникација	33
3.3.3. Електронска текстуално-нумеричка комуникација	34
4. Комуникациски акт	35
5. Приватна и јавна комуникација	36
6. Масовна комуникација	39
6.1. Средства за комуникација: медиуми	41
6.2. Средства за масовна комуникација: масовни медиуми	42
6.2.1. Дифузија на средствата за масовна комуникација	45
6.2.2. Средства за масовна комуникација и корисниците на информациите	46
ГЛАВА II: КОМУНИКАЦИЈАТА И УПОТРЕБАТА НА ЈАЗИКОТ	
1. Диверзификацијата на современиот италијански јазик	49

1.1. Фактор време - Diacronia	52
1.2. Фактор простор - Diatopia	52
1.3. Фактор општествени групи - Diastratia	54
1.3.1. Општествените вариетети во современиот италијански јазик	56
1.4. Функционално-ситуациски фактор - Diafasia	57
1.4.1. Јазични регистри	59
1.4.2. Специјални јазици-секторски јазици	60
1.4.2.1. Односот меѓу секторските јазици и разговорниот јазик	65

ВТОР ДЕЛ

ГЛАВА I: ИТАЛИЈАНСКИОТ ЈАЗИК ВО ДНЕВНИОТ ПЕЧАТ

1. Краток историски преглед на развојот на печатот	71
1.1. Развојот на печатот во Италија	75
1.2. Интернет печатени изданија	84
2. Општи карактеристики на печатот	86
2.1. Графичко-лингвистички аспект на печатот	88
3. Методи на проучување на јазикот во печатот	89

ГЛАВА II

Насловите во дневниот печат	93
1. Карактеристики на насловите	99
1.1. Номиналниот стил во насловите	100
1.2. Промени кај глаголските времиња и видови	100
1.3. Еднолексемни наслови	102
1.4. Пасивна и безлична глаголска конструкција	104
1.5. Именката во насловите	105
1.5.1. Заемки и неологизми во насловите	106
1.6. Придавката во насловите	108

ГЛАВА III

Лексиката во новинарскиот потстил	111
1. Политичка терминологија во италијанските дневни весници	115
2. Економско-финансиска терминологија во италијанските дневни весници	125

ГЛАВА IV

Морфосинтаксата во печатот	131
----------------------------------	-----

1. Тенденција на зајакнување	132
1.1. Користење на преодни глаголи како повратни	132
1.2. Глаголската форма 'averci'	134
1.3. Повторување	135
1.4. Придавски карактеристики	136
2. Тенденција на неопределеност и двосмисленост	136
3. Тенденција на поедноставување	137

ТРЕТ ДЕЛ: ИТАЛИЈАНСКИОТ ЈАЗИК НА РАДИОТО И ТЕЛЕВИЗИЈАТА

ГЛАВА I

1. Развојот на радиото во Италија	141
1.1. Пуризам и фашистичка пропаганда	142
1.2. Радио Лондон	142
1.3. Педесеттите години	143

ГЛАВА II

Италијанскиот јазик и радиото	145
1. Карактеристики на јазикот на радиото	146
2. Функционални реализации	147
2.1. Формални и неформални јазични регистри	148
2.2. Застапеноста на дијалектите	148
2.3. Секторски јазици	149
2.4. Странски зборови	150
2.5. Јазикот на музичките водители	151
3. Комуникативни типологии	151
4. Радиожанрови	153
4.1. Јазикот на спортската програма	154
4.2. Јазикот на радиодневникот - <i>Giornale radio</i>	155
4.3. Јазикот на прозата на радиото	155

ГЛАВА III

Италијанскиот јазик на телевизијата	157
1. Карактеристики на италијанскиот јазик на телевизијата	162
2. Телевизискиот јазик како посебен вид пренесен јазик	165

БИБЛИОГРАФИЈА	171
СОДРЖИНА	179

